

**MANTOVA VISSZAFOGLALÁSA
A MÁSODIK KOALÍCIÓS HÁBORÚ IDEJÉN,
1799. JÚLIUS 5 – JÚLIUS 30.¹**

Bevezetés

A magyar és általában az európai történeti gondolkodás Bonaparte Napóleon 1796-os színrelépésétől kezdve előszeretettel nevezi a korszakot „napóleoni” háborúk korának. Ennek következtében azok a hadszínterek és események, amelyekben a korzikai nem vett részt, gyakran a történetírás perifériájára szorulnak. Ilyen eseménysor a második koalíciós háború 1799. évi itáliai hadjárata is, amelynek során a szövetséges császári-királyi és orosz seregek, Szuvorov, Melas és Kray vezetésével, valósággal kisöpörték a franciákat Észak-Itáliából. Számunkra elsősorban ez utóbbi parancsnokok szerepe érdekes; a segesvári születésű erdélyi szász Melas Mihály neve a marengói csata kapcsán még ismerősen csenghet, mindazonáltal magyar vagy legalábbis hungarus eredete teljesen ismeretlen. A másik parancsnok, krajovai és topolyai Kray Pál báró nevét e sorok szerzője is csak angolszász szerzők műveiből ismerte meg. A magyar történeti irodalom ez ideig szinte teljesen elfeledkezett róla.² Pedig Kray, amellet, hogy lojális alattvalója volt a Habsburgoknak, büszkén vállalta magyar mivoltát. Különösen megérdemli ráadásul, hogy emlékezzünk rá, hiszen 20 nap alatt be tudta venni Mantova erődjét, azt az erődöt, amit Bonaparte tábornok megelőzőleg 1796. július 18-án vont ostrom alá, ám parancsnoka, Wurmser tábornagy, több mint fél évig, 1797. február 2-ig sikeresen védett.

Lombardia kulcsa Bonaparte kezében. Mantova első ostroma és bevétele

Miután Bonaparte tábornok az Armée d'Italie élén, a világtörténelem egyik legünnepelebb hadjárata során, 1796 áprilisában megverte előbb a piemonti, majd a császári csapatokat, május 12-én bevonult Milánóba. Ezután a franciák kierőszakolták az átkelést a Minción, és a cs. kir. csapatok visszaszorultak Tirolba. Egyetlen akadály volt akkor már csak Bonaparte előtt Észak-Itáliában: Mantova megerődített városa, falai között mintegy 13 ezer fős védősereggel.

A mantovai erődrendszer, fontosságához képest, nem volt hadmérnöki mestermű. Igazi erőssége nem is az épített falakban rejtett, hanem a természet adta lehetőségeket

¹ Ezúton szeretném megköszönni Dr. Csikány Tamásnak, Dr. Hermann Róbertnek valamint Dr. Zachar Józsefnek tanulmányom elkészítéséhez nyújtott szíves segítségüket. Köszönet illeti továbbá a Magyar Ösztöndíj Bizottságot és a Collegium Hungaricumot, hogy lehetővé tették számomra a bécsi ösztöndíjas tartózkodást és kutatást.

² Kray Pál katonai pályájának legújabb összefoglalását l. *Zachar József: Késmárktól a világhírnévig: Kray Pál tábornagy (1735–1804)* In: *Dangl, Vojtech, Varga J. János* (főszerk.): *Hadsereg, város, társadalom a 15. századtól 1918-ig. A pozsonyi nemzetközi tudományos konferencia anyagai 2001. november 14–15. 186–204. o.* (a továbbiakban: *Zachar*).

használták ki mindenkori védői. Mantova ugyanis félszigeten fekszik, amit a Mincio folyó által táplált tavak gyűrűje vesz körül. A város első urai magas várfalakat, kerek toronyokat és hatalmas kapukat emeltek még a XIV–XV. században. A városba hat nagyobb (Porta Molina, San Giorgo, Catena, Ceresa, Pusterla, Pradella) és mintegy hét kisebb kapu vezetett. A falakon kívül a XVI. század elején, már az újfajta, lőporon alapuló hadviselés időszakában, számos itáliai típusú, külső védmű épült. 1533-ban a településtől északra Gonzaga herceg kezdte el építtetni a sokszög-alaprajzú Citadellát, amely hídfőül szolgált a város védői számára a Lago Superiore (Nagy Tó) túlsó partján. A Citadellát töltésút, a Ponte Mollina kötötte össze a várossal, amelyen vízimalmok álltak, biztosítván a kenyérellátást egy esetleges ostrom alatt. A kevésbé jelentős San Giorgo hídfőt a Ponte San Giorgo kötötte össze a várossal. A fent említett töltésutak három részre osztották a Mantovát körülvevő tavat: Nagy- (Lago Superiore), Közép- (Lago Mezzo) és Alsó-Tóra (Lago Inferiore). A töltésutak egyúttal gátakként is szolgáltak, amelyeken zsilipekkel lehetett szabályozni a tavak vízszintjét.

A várostól délre, annak egyetlen „száraz”, vagyis nem vizek által határolt oldalán, a XVIII. század elején és közepén számos korszerűbb védmű épült. Az erőd déli és délkeleti részein, a középkori falak előterében két sánctábor alakítottak ki, amelyeket II Thének, illetve Migliaretto-nak neveztek. Az erőd egyik legsebezhetőbb pontját, a Pradella-kaput a cs. kir. hadmérnökök még a XVIII. század elején ún. szarvművel³ erődítették meg, ami egyben a Pajolo-csatorna zsilipjét is védte. A szarvművet sánctút kötötte össze a Pradella-kapuvál. 1796-ban Mantovában mintegy 2650 ház és 19 templom állt, lakossága, a helyőrséget nem számítva, elérte a huszonötezeret. Az erőd parancsnoka tapasztalt katona, Joseph Canto D’Yrles gróf, altábornagy volt, a helyőrséget pedig több mint 13 ezer fő alkotta. A fent ismertetett védművek azonban ugyancsak megsínylették az 1748 óta tartó békeidőszakot. Bécs kétségtelenül hagyta leromlani az erődrendszert. A falak düledeztek, a vizesárkokat és sánccokat fokozatosan birtokba vette a gaz. Ráadásul, a francia előrenyomulás gyorsasága miatt, az ostromlók nem tudták módszeresen megtisztítani a védművek előtti területeket a szőlőtől, fáktól és különféle épületektől.⁴

1796 júniusának elején bezárult Mantova városa és erődje körül a francia ostromgyűrű. Bonaparte több mint egy hónapot töltött az előkészületekkel, mígnem július 7-én – miután ostromtüzérsége megérkezett Milánó alól – megindította a bombázást és az árkok ásását. A franciák az alig háromhetes ostrom alatt több módszerrel is próbálkoztak, hogy hatalmukba kerítsék a várost. Július 17-én, éjszaka az ellenség egyenruhájába öltözött gránátosok kíséreltek meg rajtaütést a Migliaretto-védmű hátában, de a vízszint váratlan apadása miatt csónakjaik megfeneklettek. Másnap aztán megindult Mantova módszeres lövetése, de 18-án este a franciák ismét rohammal próbálkoztak, ezúttal szárazföldön, a Migliaretto-sánccnál, illetve Pradella-kapunál, de a védők mindkettőt visszaverték. Bonaparte és az ostrom közvetlen irányítója, Chasseloup hadmérnök-tábornok a Migliaretto-sánccot jelölte ki a támadás főirányául, és július 18-án elkezdték építeni az első párhuzamot. A franciák akkorra már négy üteget alakítottak ki, melyek 24 és 36 fontos ágyúból és mozsarabokból álltak. Július 18-án az ütegek működésbe is léptek. Mantova városa sú-

³ Szarvmű, vagy Hornwerk, olyan védmű, melynek arcvonala két félbástyából és egy összekötő sánccból áll.

⁴ Az erőd leírását l. *Stutterheim, J.*: Geschichte des Feldzugs der k. k. oesterreichischen Armee in Italien im Jahre 1799. In: *Österreichische Militärische Zeitschrift*, Bécs, 1812. III./33–35. o. (a továbbiakban: *Stutterheim*).

lyos károkat szenvedett, de a franciáknak nem sikerült elérni céljaikat. A Ponte Mollina sértetlen maradt, a Pradella-kaput és a szarvművet sem sikerült jelentősen megrongálniuk, a Migliaretto előtt ázott első párhuzamot pedig a védők heves tüze miatt nem sikerült közelebb vinni a védműhöz. Az erőd tüzérsege kiváló teljesítményt nyújtott. Pontos lövéseik hamarosan elhallgattatták a francia ütegeket, illetve megrongálták az állásokat, amelyeket így újra és újra ki kellett építeni.⁵

Július végén Bonaparte hírül vette Wurmser tábornagy felmentő seregének közeledtét. Az ostromlók ezért július 31-én befejezték az erőd lövetését, és rohamléptekben kivonták csapataik zömét Mantova alól. Egyedül Sérurier tábornok hadosztálya maradt vissza mintegy 9 200 fővel az erőd megfigyelésére. Az erőd védői a francia ostromeszközök nagy részét, beleértve a nehéz ostromtüzérseget is, hadizsákmányul az erődbe vették. Az ostromlottak számítása szerint a lövés 13 napja alatt a franciák 4000 bombát, 2000 gránátot és 6000 gyújtólövedéket zúdítottak az erődre, különösebb eredmény nélkül.⁶

Wurmser felmentő akciója nem járt sikerrel. Mivel erőit a Garda-tó két oldalán, megosztva vetette be, Bonaparte előbb Lonatónál megverte nyugati oszlopát, majd augusztus 5-én a császári-királyi főereget is Castiglionénál. A tábornagy szeptemberben újfent kísérletet tett Mantova felmentésére, de a bassanói csata után semmi mást nem ért el, csak azt, hogy mintegy húszezres seregével Mantova falai között rekedt. Novemberben Alvinczy József tábornagy⁷ ötvenezer fős sereggel indult Mantova felmentésére, melynek falai között immár harmincezer, éhségtől és betegségektől napról-napra fogyatkozó császári-királyi katona várta végzetét. Alvinczy erői pusztán papíron voltak jelentősek, mivel túlnyomórészt újonc zászlóaljok alkották. November 15. és 17. között Arcolénál, a hadjárat legkeményebb csatájában, végül a franciák kerekedtek felül. Alvinczy nem adta fel egykönnyen, de a cs. kir. Udvari Haditanács ismét erői megosztására utasította. Az Adige völgyében felvonuló főerőire Bonaparte, aki időközben jelentős erősítéseket kapott Franciaországból, 1797. január 15-én döntő vereséget mért Rivolinál. Mindeközben Wurmser is többször, keményen összezapott a körülzároló francia erőkkel, de Mantova helyőrsége lassan a töredékére csökkent. A készletek elfogytak, az emberek a lovak, majd a kutyák és patkányok húsán éltek. Január 16-án Wurmser feladta a San Giorgio városrészt, majd február 7-én rákényszerült a teljes kapitulációra Bonaparte előtt. Elszánt helytállása elismeréseként őt és tisztársait távozni hagyták, a fogságba esett legénység egy részét azonban franciák gályarabságra hurcolták, vagy eladták rabszolgának Algírban.

Miután elfoglalták a várost, a franciák 1797–1798 folyamán erőfeszítéseket tettek az erődrendszer további bővítésére. Bonaparte tábornok már 1797 tavaszán parancsot adott a San Giorgio előváros megerősítésére, továbbá újabb sáncrendszer létesítésére a Pajolocsatorna mentén, illetve a Migliaretto előterében. Bonaparte Mantova helyőrségét elsősorban olasz segédcapataiból töltötte fel, azok közül is a nélkülözhetőbb Ciszalpin

⁵ Mantova első ostromának részletes leírása *Woykowitsch, Bernhard: Castiglione, 1796. Maria Enzersdorf, 1998. 6–20. o.* (a továbbiakban: *Woykowitsch*).

⁶ *Woykowitsch, 20 o.*

⁷ Báró borbereki Alvinczy József tábornagy (1735–1810). A korszak egyik legjelentősebb magyar hadvezére. Alvinczy azon ritka császári-királyi parancsnokok egyike, akik a Katonai Mária-Terézia Rend mindhárom fokozatát megkapták.

Nemzeti Gárdát és a Lombard Légiót jelölte ki erre a feladatra. Mantova megerődítésének felügyeletét először Chasseloup tábornok és az újdonsült ciszsalpin hadsereg hadmérnökei végezték. A campoformioi béke aláírása után, 1797 októberében Bonaparte két napot töltött Mantovában, és megszemlélte az addigi műveleteket. Ígéretet tett a város újonnan megalakult önkormányzatának, hogy Mantova kiemelkedő szerepet fog élvezni a régióban. Sürgette a városatyákat, hogy minél előbb állítsanak fel városi milíciát, illetve intézkedett a Mincio folyó hajózhatóvá tételéről Mantova és Peschiera között.⁸

1798. április elsején a Direktórium Franciaország egyik legtekintélyesebb hadmérnökét, François-Philippe Foissac-Latour hadosztálytábornokot nevezte ki Mantova kormányzójának.⁹ A tábornok a francia hadsereg elsőszámú elméleti szakemberének számított mindenben, ami a megerősített helyek védelmét, illetve ostromát érintette. Vaskos könyveket írt e témákban és elkészítette a legendás Vauban marsall műveinek kritikai kiadását.¹⁰

Foissac-Latour, miután 1798 áprilisában felmérte Mantova védműveit, arra a következtetésre jutott, hogy mintegy 20 ezer fős helyőrség és csillagászati összeg, 500 000 frank szükséges a város hatékony megerősítéséhez. A tábornok Schérer hadügyminiszterhez írott jelentésében kiemelte Bonaparte felelősségét a védművek elhanyagolásában, mivel ahelyett, hogy előbb rendbe hozatta volna a megrongált San Giorgio és a Migliaretto komplexumokat, illetve a Pradella-kaput, újabb védművek létrehozásába fogott. Mivel Foissac-Latour nem kapta meg az igényelt anyagi erőforrásokat, hamarosan lemondott Mantova kormányzóságáról és a sokkal jelentéktelenebb, toszkánai Lucca városának parancsnoka lett. 1799. március 21-i parancsában Schérer tábornok, az Armée d'Italie főparancsnoka, a háborús helyzetre való tekintettel, utasította Foissac-Latour-t Mantova kormányzóságának újbóli átvételére. Ő válaszában megismételte azokat a panaszait, amiket egy évvel előbb hangoztatott, de engedelmeskedett Schérer utasításának és 1799. március 29-én megérkezett Mantovába.¹¹ Nyolc nappal később az erődből szemtanúja lehetett annak, ahogy Klenau tábornok magyar huszárai üzik-hajtják a visszavonuló francia főereget. Mantova erődje és városa hamarosan újabb ostromra készülhetett.

⁸ *Cuccia, Philip*: Foissac-Latour and the Defense of Mantua, 1799. Kézirat a szerző birtokában, melyet Philip Cuccia volt szíves megküldeni (a továbbiakban: *Cuccia*-kézirat). A tanulmány megjelent *Donald D. Horward* (szerk.): Consortium on Revolutionary Europe 1750–1850. Selected Papers. Huntsville, Florida. 2000. E sorok írója számára publikált formában, sajnos, hozzáférhetetlen.

⁹ *Six, George*: Dictionnaire Biographique des Généraux & Amiraux Français de la Révolution et de l'Empire (1792–1814) Párizs, 1934. I. k. 68–69. o. Foissac-Latour 1750-ben született Minfeldben. A királyi hadseregben a mérnökkarban szolgált, 1777 és 1781 között részt vett az amerikai függetlenségi háborúban. Yorktown-nál szerzett érdemeiért a Szent Lajos Rend lovagja lett. 1792-ben alezredessé lépett elő. A forradalmi háborúk szinte minden hadszínterén szolgált. A jakobinus diktatúra idején bebörtönözték, de végül szabadon engedték és rangját is visszakapta. 1795–1796-ban diplomáciai feladatokat látott el Svájcban. 1795-től hadosztálytábornokká léptették elő.

¹⁰ *Cuccia, Philip*: Treason in the Army of Italy: The Proposed Trial of Foissac-Latour. *Donald D. Horward* (szerk.): Consortium on Revolutionary Europe 1750–1850. Selected Papers, 2002. Huntsville, Florida. 2002. L. a 6. lábjegyzet.

¹¹ *Woykowitsch*, 20 o.

A birodalmak visszavágnak. A második koalíciós háború megindulása Itáliában

Az Európát 1792 óta dúló első koalíciós háború két főszereplője, a Habsburg Birodalom és Franciaország, Bonaparte tábornok itáliai sikere után, 1797. április 17-én Leobenben, majd október 17-én Campoformióban átmenetileg békét kötött. Ezek a békek Európá történetének fordulópontjai: az ancien régime régi elvei a háborúról és békéről végleg sutba kerültek. Az itáliai hegemonia, ami a XV. század vége óta a mindenkori francia politika egyik fő célkitűzése volt, megvalósulni látszott. Önállónak álcázott, valójában francia bábállamok sora létesült a félszigeten, területükön jelentős francia erőket. A császár kénytelen volt lemondani legértékesebb tartományáról, a Milánói Hercegségről az új „olasz” állam, a Ciszalpin Köztársaság javára. Kárpótlásul Ausztria megszállhatta Európa talán legrégebb államát, a Velencei Köztársaságot. Az erők finom egyensúlya, ami a XVIII. század békéinek legfontosabb elve volt, végképp felborult. A felek erőt gyűjtöttek és készültek az új háborúra, miközben Anglia és Franciaország zavartalanul háborúzott egymással tovább a Mediterráneumban és – Bonaparte egyiptomi expedíciója után – a Közel-Keleten. A franciák Afrikába menet megszállták Máltát és elűzték a johannita lovagokat, ami felbőszítette Pál orosz cárt, a rend patrónusát. A cár hamarosan szövetséget kötött a bécsi udvarral, és hetvenezres sereget ígért a franciák ellen, legjobb tábornoka Szuworov vezetése alatt. Bécsben a tömeg megtámadta a francia konzulátust, a német birodalom területi kérdéseit rendezni hivatott rastatti kongresszuson pedig nem kevesebb történt, mint hogy székelly huszárok lekaszabolták Párizs követeit. Még a hadiállapot hivatalos kihirdetése előtt, 1799. március 21-én, Jourdan tábornok átkelt a Rajnán és betört Svábföldre, ám nem cáfolt rá gúnynevére (katonái „Üllő”-nek) becézték, mivel mindenki állandóan megverte), Károly főherceg március 25-én Stockachnál súlyos vereséget mért rá. Svájcban viszont Masséna tábornok az Armée d’Helvétie élén szilárdan tartotta magát, így e fontos ország, amelynek hágói és átjárói összeköttetést biztosítottak Itália és Németország között, francia kézen maradt.

Pusztán a számokat tekintve, Itália volt a franciák háborús erőfeszítésének fő célpontja. A németországi (kb. 48 000 fő) és svájci (kb. 50 000 fő) csoportosítások erejével szemben Itáliában mintegy 117 000 francia és szövetséges katona gyülekezett. Ez a jelentős erő azonban pusztán papíron volt félelmetes, mert belőle Közép-Itáliában és Nápolyban mintegy 34 000 fő, alaposan elszigetelődve a lombardiai főerőktől, Macdonald tábornok parancsnoksága alatt megszálló erőt képezett. Az Adige folyó mentén a veterán Louis Schérer tábornok parancsnoksága alatt 83 000 katona gyülekezett, közülük 25 000 erődökben és városokban biztosította az egyre népszerűtlenebb francia uralmat Itáliában, másik 25 000 főnyi részüket pedig az olasz szövetséges (piemonti, ciszalpin, ligur stb.) államok állították ki.

Schérer, miután március 21-én átvette e hadsereg parancsnokságát, a Direktórium utasítását követve, még az oroszok beérkezése előtt megelőző csapást kívánt mérni az itáliai cs. kir. erőkre. Feladatát saját katonái is nehezítették: hadseregét az egykori rajnai és moselli seregekből állították össze, és beosztottjai jobban tisztelték egykori győzedelmes vezérüket Jean-Victor Moreau tábornokot – akkor hadosztályparancsnokként Schérer beosztottjaként szolgált – mint a közutálatnak örvendő főparancsnokot.¹²

¹² Christopher Duffy: *Eagles over the Alps. Suvorov in Italy and Switzerland*. Chicago 1999. 45. o. (a továbbiakban: *Duffy*). Schérer hadügyminiszterként (1797–1799) még a direktóriumi Franciaországban is pártatlanul korruptnak bizonyult.

*Kray Pál báró, tábornagy
Stern jelzéssel, Hadtörténeti Múzeum, Lt. sz. 125.
(Szikits Péter felvétele)*

Ami az ellenfelet illeti, a császári-királyi hadsereg is elég kedvezőtlen helyzetben nézett a háború elé: ha az Adige vonaláról egy francia offenzíva kiszorítja a cs. kir. csapatokat, a legközelebbi természetes védvonal csak több mint 100 km-re keletre, a Piave és a Tagliamento völgyében adódott volna számukra. A cs. kir. Udvari Haditanács ennek megfelelően jelentős erőket összpontosított az Adige (Etsch) keleti partján: a pastrengói és veronai megerősített hídfőkre, továbbá Bevilaquára és Polesinére támaszkodva több mint 50 000 főt vont össze, mintegy 15 000 pedig közeledett.¹³ A császári hadvezetés ennek ellenére nem számított gyors francia támadásra. Ezt alátámasztja a fővezérváltás körüli huzavona, ami Orániai Frigyes tábornak 1799. január 6-án bekövetkezett halála után kialakult. A tragikusan fiatalon elhunyt herceg utóda a mindenható Thugut kanclár egyik kedvence, Melas Mihály lovassági tábornok lett, aki azonban annyira vonakodott átvenni megbízatását, hogy egészen április közepéig halasztgatta itáliai utazását. Melas „előőrseként” Chasteler márki, vezérőrnagy, az itáliai hadsereg újdonsült tábornok főnöke érkezett március 21-én a padovai főhadiszállásra, tarsolyában nagyra törő támadási tervekkel, amelyekből azonban nem valósulhatott meg semmi.¹⁴

Melas beérkezéséig az ideiglenes főparancsnokságot a rangidős tábornok, krajovai Kray Pál báró, altábornagy¹⁵ töltötte be. Kray – bár nem sokkal korábban nyugdíjazást kérte – kénytelen volt elvállalni a megbízatást.¹⁶

A francia támadás kudarca. Csaták az Adige mentén

1799. március 24–25-én a francia csapatok átkeltek a Minción. A Direktórium utasítására Schérer kénytelen volt egy hadosztályt Toszkánába küldeni, tovább gyöngítve ezzel rendelkezésre álló erőit. Mindazonáltal a franciák jelentős koncentrációt tudtak létre-

¹³ Stutterheim, I/24–25. o.

¹⁴ François Gabriel Joseph Marquis de Chasteler (1763–1825).

¹⁵ Kray Pál 1735-ben született Késmárkon. A Kray család morva eredetű, tősgyökeres késmárki familia, melyet 1662-ben nemesített meg Lipót császár. Bár nagyapját, Jakabot, a város bíróját Heister tábornagy 1709-ben Rákóczi-hüségé miatt lefejeztette, Pál apja kapitányként szolgált a császári hadseregben. Kray Pál 1753-ban kezdte katonai pályafutását a Haller- (később 31.) gyalogezredben. 1757-ben zászlósként áthelyezték a Pálffy- (később Preysach, majd 39.) gyalogezredhez, amely alakulatnál 21 évig, 1778-ig szolgált. Kray végigharcolta a hétéves háborút, amelynek során Draskovich tábornok segédtsíjtje lett és 1760-ban kitűnt Glatz ostrománál. Később, már a békeidőszakban, az egyik gránátos század parancsnoka az ezrednél. 1778-ban őrnagyként a 2. székely határőr gyalogezred állományába került. Az ezred parancsnokaként részt vett a Horia-Closca felkelés elfojtásában. A török háború alatt az 1. román határőr gyalogezred parancsnoka volt, melynek élén 1789-ben elfoglalta a havasalföldi Krajova városát. Tettéért megkapta a Katonai Mária Terézia Rend lovagkeresztjét (1789. december 21-én) és a „krajovai” nemesi előnevet. 1790-ben vezérőrnaggyá léptették elő, majd egészségi állapota miatt nyugdíjazták, de Clerfayt tábornagy kérésére visszatért a hadsereghez és a belgiumi hadszíntéren Clerfayt seregének elővédjét vezette. Számos sikert ért el a franciák ellen, majd az 1793-as orchies-i és marchiennes-i ütközetekben nyújtott teljesítményéért megkapta a Katonai Mária-Terézia Rend parancsnoki keresztjét (1794. július 7-én). 1795-ben altábornaggyá lépett elő. 1796–1797 folyamán a rajnai hadszíntéren Károly főherceg serege elővédjének parancsnoka volt. 1798 novemberében helyezték át Itáliába.

¹⁶ Kray 1799. március 20-án Padovából a következőket írta Sándor öccsének: „Reményem a nyugalomra nem tartott sokáig (...) Thugut báró utasítására és Öfelsége határozott kívánságára el kell, hogy álljak méltatlan kívánságomtól és tovább kell szolgálnom (...). A Haditanács is ilyen értelmű határozatot hozott. Hogy tetszik neked Legkedvesebb Öcsém, ez a legújabb komédia, amiben részt kell, hogy vegyek? Közli: *H. Just: Briefe des Feldzugmeisters Paul Freiherrn Kray de Krajova et Topolya an seinen Bruder Alexander von Kray. Mitteilungen des k. und k. Kriegsarchivs. Dritte Folge. Bécs, 1904. VI. 248. o.* (a továbbiakban: *Just*).

hozni északi szárnyukon. Ennek megfelelően Moreau tábornok három hadosztály élén kivetette a cs. kir. csapatokat a pastrengói megerődített táborból, és elvágta Krayt a tiroli utaktól. Schérer mindeközben, két hadosztály élén, Veronához igyekezett szegezni a cs. kir. főerőket. A déli, vagy jobbszárnyon a Montrichard-hadosztály feladata volt Frelich és Mercantin erőinek lekötése. Kray altábornagy felült az első francia hadicselnek, minden tartalékával Montrichard ellen fordult és mintegy 19 000 fő élén Mantova felé üzte vissza a franciákat. A Verona körüli fő csata egészen addig Schérer javára tombolt, amíg Kray észre nem vette, hogy a franciák fő erőfeszítéseiket az északi szektorban fejtik ki. Miután 8 000 főt az Adige középső szakaszán hagyott, Kray villámgyors menettel, ami Nagy Frigyesnek és Napóleonnak is dicsőségére vált volna, március 27-én reggelre 35 000 főt vont össze Verona körül és e manőverrel, bár Schérer még nem adta fel, megnyerte az első menetet. Mindkét oldalnak hatalmas veszteségei voltak: a cs. kir. erők a veronai-pastrengói ütközetek után 4 320 halottat és sebesültet, illetve 2 631 hadifoglyot voltak kénytelenek elkönyvelni. Ezután, mivel mindkét sereg erőt gyűjtött és készült az újabb harcra, március 29-ére fegyverszünetet hirdettek a holtak eltemetésére.

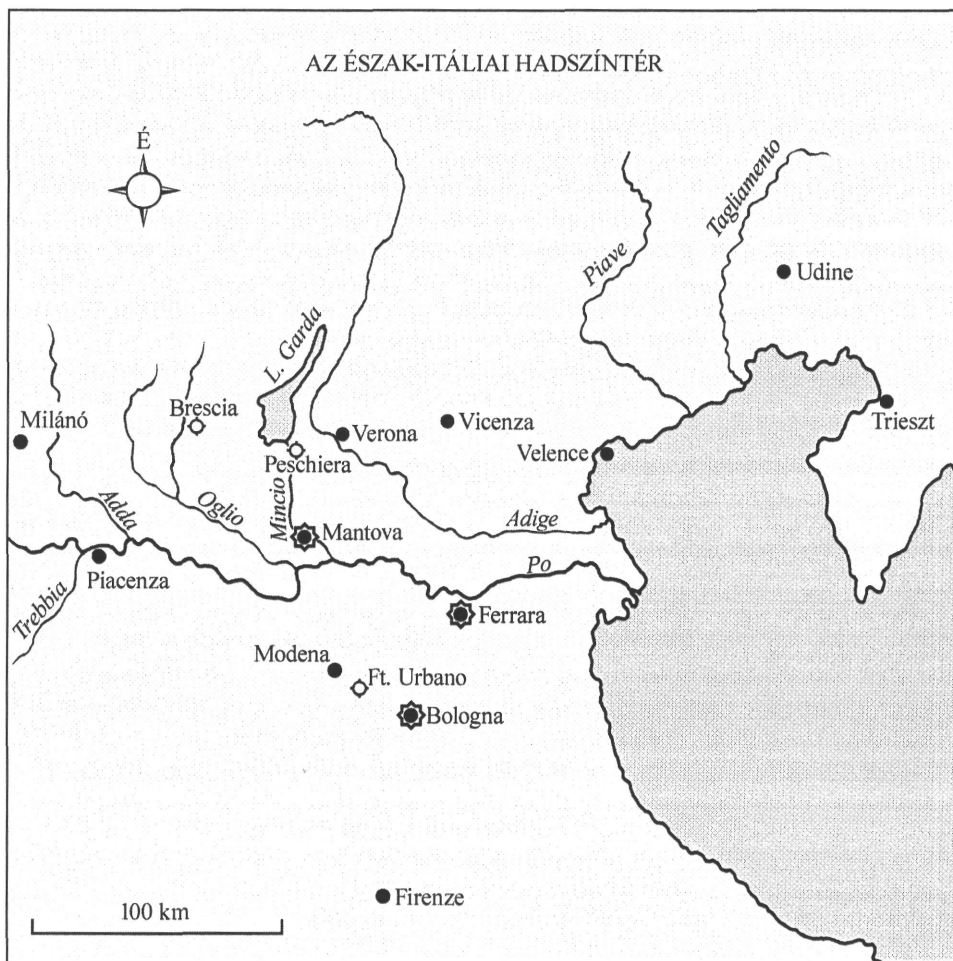
Schérer március 30-án kétségbeesett kísérletet tett arra, hogy a hadiszerecsét átbil-
lentse a franciák javára. Jean Filibert Sérurier tábornok parancsnoksága alatt hatezer francia indított támadást Veronánál az Adigén átkelve, de az akció katasztrofális véget ért. A császári-királyi gránátosok elvagták a franciák visszavonulási útját és Sérurier minden harmadik embere odaveszett.

A döntő csatára, ami a már egy hete, széles arcvonalon dúló összecsapás-sorozatot hivatott eldönteni, április 5-én került sor. A beérkező erősítések révén Kray pótolni tudta veszteségeit, és mintegy 44 000 fővel nézhetett szembe a franciákkal. A magnanói csata – ott volt Schérer főtábora – néven elhíresült mészárlás Veronától délre, a villafrancai és a legnanói országutak között, délelőtt 10 óra körül kezdődött és egész nap tombolt. Délutánra a franciák majdnem Veronáig nyomták vissza Kray jobbszárnyát, de a centrumban és a balszárnyon, tartalékként bevetett, rettegett gránátosaiknak hála, a császáriak kerekedtek felül. Napóleon későbbi marsalljai közül Victor és Sérurier egyaránt tehetetlennek bizonyult Kray ellentámadásával szemben, és estére mintegy 6 000 fős veszteséget hátrahagyva, a franciák gyors visszavonulásba kezdtek, ami hamarosan pánikszerű meneküléssé vált. A nap végére Kray csapatai 2 400 hadifoglyot és 11 ágyút zsákmányoltak, de az igazán heves üldözés elmaradt. A franciák a Mincio mögé visszamenekülve, kis időt nyertek soraik rendezésére.

Christopher Duffy brit hadtörténész a következőképp méltatja Kray Pál érdemeit a Verona környéki csatákban: „a Biblia említi valahol azokat az embereket, akik vetnek, hogy mások arathassanak, és e mondás nagyon jól illik Krayra. Sikerét egyedül magára számítva kellett kivívnia. (...) felfogta a váratlan francia támadást és jöllehet csak egy átmeneti főparancsnok hatáskörével rendelkezett, megtörte az ellenség kohézióját és a hadjárat első hetének végére 10 ezer fős veszteséggel üzte vissza támadóját.” Duffy kiemeli: Kray sikerei révén Szuvorov és Melas roppant kedvező helyzetből indulhatott neki Itália visszafoglalásának, hiszen: „...a háború olyan, mint az üzlet; az előbbiben az első csatát, míg az utóbbiban az első aranypénzt a legnehezebb megszerezni.”¹⁷

¹⁷ Duffy, 47. o.

AZ ÉSZAK-ITÁLIAI HADSZÍNTÉR

Többen – köztük később Szuvorov is – Kray szemére vetették, hogy a magnanói csata után nem használta ki eléggé győzelmét, nem folytatott kíméletlen üldözést és nem indított rögtön ellentámadást. A kritikákban kétségkívül van igazság, de ne felejtjük el, hogy a nehézkes és erősen hierarchizált császári hadseregben az ideiglenesen parancsnokló Kray hatásköre nagyon korlátozott volt. Ennek ellenére a cs. kir. lovasság Klenau vezérőrnagy parancsnoksága alatt folytatott korlátozott üldözést, amelynek folyamán számos foglyot ejtett és jelentős mennyiségű hadianyagot zsákmányolt.¹⁸

¹⁸Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Alte Feldakten (a továbbiakban: KA AFA), Kray jelentése Tige grófnak a Haditanács elnökének. Feldzug in Italien, 1799-4-3. (1203. doboz).

*Az orosz hadsereg beérkezése az itáliai hadszíntérre.
Mantova és Peschiera körülzárása*

Alexander Vasziljevics Szuvorov-Rimnitzky herceg, tábornagy 20 000 orosz katonája élén április 14-én vonult be Veronába. Vukassovich József báró, altábornagy seregteste Tirolból (mintegy 9 000 fő) úton volt Szuvorov és Melas megerősítésére. Mindösszesen tehát a szövetségeseknek 71 000 fő állt rendelkezésére Itália – ahogy ők mondták – felszabadítására, igaz, ezen erők jó része a Garda-tó és az Adda folyó közötti tengelyen volt szétszórva. A harcias vérmérsékletű Szuvorov égett a vágytól, hogy minél hamarabb rávesse magát a franciákra. Utóbbiak helyzete egyenesen kétségbeejtő volt: Schérernek mintegy 7 500 fővel meg kellett erősítenie Mantova és Peschiera helyőrségét, így erői alig 25 000 főre olvadtak. Ráadásul Vukassovich erői miatt, melyek a balszárnyát fenyegették, Schérer kénytelen volt fokozatosan visszavonulni a Mincio vonaláról, előbb a Chiese, majd április 23. után az Oglio folyócska mögé. Ott sem volt azonban a franciáknak túl sok maradása: hamarosan egészen az Adda vonala mögé kellett visszahúzódnuk Milánó előterében. A szakadó esőben végrehajtott visszavonulás végképp felőrölte az egykor dicsőséges Armée d'Italie morálját.

Szuvorov tábornagy, az itáliai orosz és császári-királyi erők főparancsnoka, Melas lovassági tábornok, a cs. kir. erők parancsnoka, továbbá Chasteler márki, a szövetségesek tábornoki főnöke a valeggioi táborban április 18-án megszemlélte a csapatokat. Másnap, április 19-én, a szövetségesek támadásba lendültek. St. Julien és Elsnitz vezérőrnagy a Mincio átlépése után mintegy 10 000 fővel hátramaradt Peschiera és Mantova megfigyelésére.¹⁹

Kray Pál tábornagy feladata az elővéd vezetése volt. Nem volt számára szokatlan a feladat, hiszen a rajnai harcokban, még Károly főherceg alatt, rendszerint az ő csapatai haladtak a sereg élén. Ezúttal Pjotr Ivanovics Bagratyion herceg, tábornok orosz csapatai, illetve Ott Károly altábornagy huszárai és határhozei tartoztak a parancsnoksága alá. A borzalmas időjárási viszonyok – a tavaszi esőket követő feneketlen sár – a szövetségesek helyzetét sem könnyítették meg. A körülmények és Szuvorov felfokozott idegállapotban kiadott parancsai kezdetben káoszt és kapkodást szültek. Az orosz csapatok, használható térképek, helyismeret és képzett vezérkari tisztek nélkül, állandóan eltévedtek a csatornák, kertek, rizsföldek és tekervényes utcájú városkák itáliai labirintusában, a kényelmes, „gemütlich” tempóban vívott háborúhoz szokott császári-királyi tisztek és katonák pedig a szuvorovi menettempó miatt panaszkodtak állandóan.²⁰

Bresciánál azonban, mihelyst az első puskalövés eldőrdült, mindenki megnyugodott. Kray 11 000 fős elővédje április 21-én rohammal foglalta el a megerősített város erődítményét, amit Bouzet őrnagy²¹ zászlóalja védett. Bagratyion és Ott zászlóaljai koncentrált rohammal szorították ki a franciákat a városból annak romos citadellájába. Kray végül személyesen beszélt rá Bouzet-t a megadásra, miután a Nádasdy-geologezerd magyar bakái, létrákkal a vállukon, felsorakoztak a kicsiny fellegvár megrohamozására. Kraynak parancsa volt rá, hogy Brescia védői számára, ha elzárkóznak a megadástól, nem szabad

¹⁹ Hüffer, Hermann: Der Krieg des Jahres 1799 und die zweite Koalition. Gotha, 1904. I. k. 41–42. o. (a továbbiakban: Hüffer).

²⁰ Duffy, 58–59 o.; Stutterheim, II/5–7. o.

²¹ A korabeli francia elnevezés szerint Chef D'Escadron.

kegyelmet adni. Szuvorov maga magyarázta el a megdöbönt Chastelernek brutális intézkedése célját: „... ha a bresciai helyőrséget lemeszároljuk, nem merik tovább védeni a többi jelentéktelen, kicsiny helységet és időt és vért takarítunk meg. Máskülönb az ellenség megpróbál kitartani mindenféle romos erődöcskében, amely nem csak nagy kése delmet okoz, de jelentős emberveszteséget is mindkét oldalon.”²²

A bresciai epizód után, aminek sikerét az orosz jelentések alaposan kisajátították maguknak, Szuvorov ismét kiadta a parancsot az előrenyomulásra. Kray erről a következőket írta Melasnak: „Chasteler vezérőrnagy levelet küldött nekem, amelyben azt írta, hogy a tábornagy [ti. Szuvorov] utasított, keressem meg az ellenséget és indítsak támadást el lene, minden örömmel, amit csak össze tudok gyűjteni. Ez nem az a fajta parancs, amire az ember egy nagy hadvezértől számít. Ha az ellenséget előbb még meg is kell találni, akkor először is különítmények útján fel kell deríteni pontos helyzetét, és csak ezek után lehet terveket készíteni.”²³ Kray hamarosan alaposan összevezett Chasteler márkival, aki a cs. kir. parancsnokok szerint túlságosan is Szuvorov hatása alá került.

Mindenesetre a tábornagy megváltoztatta döntését és személyes megbeszélésük után, április 22-én, Kray Pál tábornagot a Mantova és Peschiera blokádjára, majd elfogla lására kiküldönített hadtest parancsnokává nevezte ki. A hadtest egyelőre St. Julien és Elsnitz már említett csapataiból állt. Szuvorov Kray alá rendelte továbbá Klenau tábor nok (mintegy 5 000 fős) hadosztályát, amely a Pó folyótól délre tevékenykedett.

Mantova és Peschiera mellett Kraynak el kellett foglalnia néhány kisebb jelentőségű helyet is a Pótól délre, így Fort Urbanót, Ferrarát és Ravennát, továbbá fedeznie kellett a folyó vonalát egy esetleges francia támadással szemben. E feladatok jelentős erőt igényeltek, ezért Szuvorov összesen 23 000 főt bocsátott Kray rendelkezésére, ami azonban, tekintve a mintegy 12 ezer fős mantovai védősereget, továbbá a kisebb helyek őrségét, még mindig elégtelen volt. Ráadásul Ott és Klenau tevékenysége a Pótól délre alig 11 000 ezer főre csökkentette a várharchoz rendelkezésre álló erőket.²⁴ Az első ostrom eseményeit felidézve Kray erői éppen hogy csak Mantova körülzárására és blokádjára voltak elegendők.

Napóleon Bonaparte vetette papírra az alábbiakat, mikor Egyiptomban híret vette a szövetségesek sikereinek Itáliában: „Okom van arra számítani, hogy Mantova kitar no vember végéig, én pedig remélem, hogy még október előtt hazaérkezem Európába.”²⁵ Az elkövetkezendő események azonban rácafoltak Franciaország jövendő császáranak opti mizmusára, bár a város bevétele nem kevés erőfeszítésre kényszerítette a szövetségeseket.

Kray tehát nagy feladat elé nézett, amihez szokott energikusságával azonnal hozzálá tott. Először is Peschiera ostromát kellett megkezdenie. (A későbbiekben alaposan kor szerúsított Peschiera a XIX. század közepére alkotó eleme lett Ausztria híres várnégy szögének, amely szinte áttörhetetlen falként védte Lombardia kulcsát, vagyis a Mincio vonalát, akkortájt azonban még elhanyagolt és kicsiny erődnek számított a Garda-tó és a

²² Duffy, 58. o.

²³ KA AFA 1799-4-4. (1203. doboz). Kray levele Melasnak. Brescia, 1799. április 22.

²⁴ KA AFA 1799-4-15. (1203. doboz). Kray levele Melasnak, melyben értesíti az ostromsereg feladatairól. Valeggio, 1799. április 30.

²⁵ Feleki László: Napóleon. A csodálatos kaland. Budapest, 1976. I. k. 345. o.

Mincio találkozásánál.) A vár a folyó két partján magasodott, és inkább volt a reneszánsz építészet remeke, mint korszerű erősség.

Kray május 3-án vonta össze csapatait (elsősorban St. Julien vezérőrnagy erőit) és ostromtüzérségét Couteaux ezredes 1200–1500 fős védőserege ellen. Nem kisebb személyiségek kísérték figyelemmel Peschiera ostromát, mint Konstantin orosz nagyherceg, illetve kísérelője Esterházy herceg. A notabilitások elégedettek lehettek a látottakkal: május 5-én elkezdődött az ágyúzás és a francia őrség már másnap bejelentette megadási szándékát. Kray hadviselési stílusa jelentősen különbözött Szuvorovétól: a fogságba esett franciák, miután esküt tettek, hogy fél évig nem harcolnak a szövetségesek ellen, felkoncolás helyett szabad elvonulást kaptak, és Brescián keresztül eltávozhattak a francia vonalak felé. Az ostromlók az erődből 100 löveget és 18 felfegyverzett hajót zsákmányoltak, amiket azonnal leúsztattak a Minción, hogy rendelkezésre állhassanak Mantova ostromához. Peschiera elfoglalásának másik hozadéka az volt, hogy az itáliai szövetséges seregek immáron zavartalanul használhatták a Tiroloba vezető műutat utánpótlási célokra és csapatmozgásokra. Jelentésében Kray St. Julien tábornokot, Danno mérnökkari alezredest és Gillet tüzér őrnagyot dicsérte az ostrom alatt mutatott helytállásukért, illetve szakértelmükért.²⁶

Kray Szuvorovnak írt, május 7-én, Castelnúovóban kelt levelében biztosította a főparancsnokot, hogy már másnap útnak indítja erőit Peschiera alól Mantovához: „... hogy minden szükséges előkészületet megtegyek az ostromhoz, illetve biztosíthassam a Pó vonalát, s ezáltal előrenyomulódó hadseregünk ellátásáról gondoskodjam.”²⁷ Kray mintegy 1500 fős helyőrséget hagyott Peschierában.

Foissac-Latour, miután egy szökevénytől értesült a cs. kir. megfigyelő-különítmény gyengüléséről, vagyis St. Julien csapatainak Peschiera ostromára történt elvonásáról, május 8-án kitérőt intézett Elsnitz tábornok erői (mintegy 8 zászlóalj és egy huszárezred) ellen. A franciák Mantova minden kapuján egyszerre indították a támadást, amelynek főirányja a Pradella-kapu volt. Onnan Curtatonéig nyomultak előre, míg a lengyel légió, a Ceresa-kapuból kiindulva, a Pietolénál állomásozó cs. kir. zászlóaljat kísérelte meg lerohanni. Elsnitz csapatai azonban nem csak sikeresen visszaverték a támadást, de jelentős veszteséget okoztak a franciáknak. A 8. (Nauendorff, korábban Wurmser) huszárezredből Foky főhadnagy szakaszával megtámadott egy ellenséges gránátos zászlóaljat. A huszárok sok franciát levágtak, többet a vizesárokba szorítottak és mintegy 20 foglyot ejtettek, köztük Monnet tábornok segédtszjtjét és titkárát is. Kray jelentésében a franciák veszteségét 350 halottra és sebesültre tette, saját vesztesége 39 halottra, 149 sebesültre és 88 fogolyra rúgott.

Kray másnap, udvarias hangú levél és a peschierai kapitulációs okmány kíséretében, visszaküldte Foissac-Latour-nak Monnet tábornok titkárát. A levélben felhívta Mantova parancsnokának figyelmét arra, hogy a távoli ágyúzó nem egy felmentő sereg közeledtét jelzi, hanem az Adda partján fekvő Pizzighettone ostromát (az erődöt május 11-én vették be Kaim és Hohenzollern tábornokok csapatai).²⁸ Később fogolycserére is sor ke-

²⁶ KA AFA 1799-5-3. (1203. doboz). Kray jelentése Tigének, Castelnúovo, május 6.

²⁷ KA AFA 1799-5-4. (1203. doboz).

²⁸ KA AFA 1799-5-5. (1203. doboz). Kray jelentése Tigének. Roverbello, 1799. május 9.

rült a szemben álló felek között, de Foissac-Latour nem járt túl jól: Kray gondosan ügyelt arra, hogy az átadott foglyok között csak olaszok és svájciak legyenek. Pizzighettone ostroma mindazonáltal okozott némi fennakadást is: a mantovai körülrőzör erőknek át kellett adniuk négy 12 fontos, nyolc 18 fontos, két-két 30 és 10 fontos löveget, és mozsarat, mintegy 300 töltéssel, mivel azonban az ostrom a várnál korábban lezárult, az említett tüzérségi eszközök hamarosan visszakerültek a roverbelloi táborba parancsnokkal, Gillet őrnaggyal együtt.²⁹

Mantova városának kormányzója mindeközben megtette az általa szükségesnek vélt lépéseket az erőd védelmére. A helyőrséget Foissac-Latour négy részre osztotta: személyes parancsnoksága alatt 7 600 fő biztosította magát a várost, illetve szolgált tartalékul. Monnet dandártábornok 1000 fő élén a Citadellát tartotta megszállva, Meyer dandártábornok a San Giorgio elővárosban 1400 főt összpontosított. Wielkorski dandártábornok 1300 ciszalpin katonájával a Migliaretto-védművet tartotta, míg Balleydier ezredes³⁰ 500 fővel a Pradella-kaput védte.³¹

Április 24-én falragaszok tudatták a város civil lakóival, hogy halálbüntetés terhe mellett be kell szolgáltatniuk lőfegyvereiket. Másnap a kormányzó nekilátott a védelem anyagi eszközeinek előteremtéséhez. Foissac-Latour mindezt oly lelkesedéssel tette, akár egy hivatásos adószedő, és elmondhatjuk, hogy egész mantovai ténykedése nagyrészt a pénz körül forgott. Első lépésben megfenyegette a bármilyen adóhátralékkal rendelkező polgárokat, hogy 10 napon belül kötelesek tartozásukat rendezni. Ugyaneznap a helyi adót 10 százalékról 20-ra emelte. Május 4-én kiáltványban biztosította Mantova polgárait a teljes vallás- és lelkiismereti szabadságról, de ugyaneznap hatalmas összegű egyszeri adót vetett ki a vallási pénzalapokra, templomokra és a népes zsidó közösség zsinagógáira. Különadó sújtotta a gazdagokat és a zsidókat (!) személy szerint is. Hamarosan újabb sarcot talált ki, amit minden polgárnak záros határidőn belül be kellett fizetnie a „Mantova Védelmi Alapba.” Az elégedetlenség és a zúgolódás persze hamarosan lábra kapott a városban. A lakosság megfélemlítésére Foissac-Latour május 8-án éjjel letartóztatta Mantova 14 tekintélyes – a franciákhoz egyébként lojális – polgárát, illetve tisztviselőjét, és láncra verve a Pradella-kapu melletti bástyába vitette őket, ahol később az ostrom során majdnem ottvesztek. Ténykedését mindezek után azzal tetőzte be, hogy beolvasztatta a város védőszentje, Szent Anzelm ezüstsobrát, mivel saját pénzt kívánt veretni az ostrom kiadásainak fedezésére. Ez az intézkedés annál is inkább felháborította a városiakat, mivel a szobrot 1797-ben már egyszer drága pénzen kiváltották a franciáktól.³² Ezután nemigen akadt gyűlöltebb személy Mantovában Foissac-Latournál. A város lakói a körülrőzör és az ostrom alatt, ahol csak tudtak, ártottak a franciáknak, és segítettek az ostromlókat, így például a falakról fényjelekkel tájékoztatták őket a védők mozgásáról.³³

Mantova kormányzója azonban nem csak a városiakat sanyargatta, hanem saját katonáit is. Néhány nappal a letartóztatások után parancsot adott a katonák zsoldjának egy-

²⁹ KA AFA 1799-5-5. (1203. doboz), illetve KA AFA 1799-5-7. (1203. doboz). Kray jelentése Tigének Roverbello, 1799. május 11.

³⁰ A korabeli francia katonai nomenklatúrában: *Chef d'Brigade*.

³¹ *Jomini, Antoine Henry: Histoire critique et militaire des Guerres de la Révolution*. Párizs, 1820. XII. k. 35 o. (a továbbiakban: *Jomini*).

³² *Cuccia-kézirat*.

³³ *Duffy*, 123. o.

harmadra csökkentésére. Foissac-Latour később bizalmasan az ígérte embereinek, hogy az így megtakarított pénzt, amint csak lehet, befekteti (!) számukra, ezért mindenki megnyugodhat, jól jön még a civil életben az a néhány frank, amit, természetesen kamatos-tul, visszafizet majd. Ezek után nem csoda, hogy a kormányzó ellen később felhozott vád-akban a sikkasztás előkelő helyen szerepelt.³⁴

De térjünk vissza a szövetségesekre! A főszerep gyors előrenyomulása és sikerei meg- lehetősen háttérbe szorították a Mantova környéki eseményeket. A franciák sikertelenül próbálták megakadályozni átkelésüket az Addán, ráadásul Sérurier tábornok 3000 fős hadosztályával fogságba esett, és a szövetséges csapatok április 29-én bevonultak Milá- nóba, ahol azonban a város citadellájában 2500 fős francia helyőrség védekezett.³⁵ Milá- nó május 21-én kezdődött ostroma újabb jelentős forrásokat vont el a mantovai ostrom- seregtől. Kray a Haditanácsnak írt május 17-i levelében már konkrét terveket említett Mantova ostromával kapcsolatban – ezekről majd később ejtünk szót –, viszont panasz- kodott amiatt, hogy a tervek megvalósításába nem tud belefogni, mivel ostromtüzérségé- nek jelentős részét átvezényelték Milánó ostromához. Ezért, időrabló módon, Legnano- ból, Veronából és Peschierából kénytelen lövegeket hozatni, ami azt jelenti, hogy 10 napnál előbb az ostromműveletek sem kezdődhetnek meg.³⁶

Kray erőfeszítései, hogy 1–2 héten belül mégis megkezdhesse az ostromot, hamaro- san hiábavalónak bizonyultak. A lombardiai hadszíntéren új ellenség tűnt fel: Jacques- Etienne Macdonald tábornok dél-itáliai hadserege, mely addig Nápolyt és Rómát tartotta megszállás alatt. Szuvorov 1799. május 22-i parancsában utasította a mantovai ostromse- reget a műveletek beszüntetésére, és az erők egy részének haladéktalan átcsoportosításá- ra a Pó vonalára. Az értékes tüzérségi felszerelést Villafrancára kellett telepíteni. Továb- bá, a parancs értelmében, a Mantova alatt maradó erők parancsnoka Elsnitz tábornok lett, míg Kraynak öt zászlóalj, négy század vadász és négy svadron Nauendorff-huszar élén San Nicoloba kellett vonulnia, hidat vernie a Pón, hogy megkísérelhesse a csatlako- zást a Fornovónál állomásozó Ott-féle önálló hadosztályhoz.³⁷ Ez utóbbira végül soha nem került sor, Kray és erői maradtak a Pó északi partján.

Bár Mantova még jóformán meg sem kezdett ostroma félbeszakadt, a Kray parancs- noksága alá tartozó erők elértek kisebb sikereket: május 24-én Klenau tábornok rövid ostrom után elfoglalta Ferrara erődjét, Grill alezredes különítménye pedig két nappal ké- sőbb rajtaütéssel bevette Ravenna városát.

Macdonald ellen

A dél-itáliai francia erők, amelyek április 14-én kaptak direktóriumi parancsot a Schéererhez való csatlakozásra, május 16-án érték el Rómát, majd 26-án Firenzét. Macdonald ezután négy menetoszlopra osztotta fel mintegy 25 000 fős hadseregét. Előre- nyomulásának célja a Pó vonala volt, a folyót Piacenzánál kívánta megközelíteni. Mivel

³⁴ *Cuccia*-kézirat.

³⁵ *Duffy*, 119. o.

³⁶ KA AFA 1799-5-12. (1203. doboz). Kray jelentése Tigének. Roverbello, 1799. május 17.

³⁷ KA AFA 1799-5-16. (1203. doboz). Kray jelentése Tigének. Roverbello, 1799. május 23.

mindeközben a francia főerők, immáron Moreau parancsnoksága alatt,³⁸ Genova környékére szorultak vissza, Macdonald tudta, hogy sok segítségre nem számíthat tőlük. Mindenesetre a szövetségesek sem voltak rózsás helyzetben. Szuvorov és Melas Torinóig nyomult előre, Kray ostromserege viszont tőlük 200 kilométerre nyugatra, Mantova alatt várakozott. A Pótól délre három izolált különítmény állomásozott: Klenau tábornok Bolognánál, Hohenzollern gróf, vezérőrnagy Modenánál,³⁹ Ott altábornagy pedig Fornovónál.

Macdonald Hohenzollernre akarta mérni az első csapást. Június 12-én két hadosztállyal megtámadta a 4 800 fős cs. kir. különítményt. Az egyenlőtlen küzdelemben a gróf erői teljesen odavesztek volna, ha Klenau meg nem sejtí az ellenség szándékát és nem fedezi Hohenzollern visszavonulását. A cs. kir. erők így is majdnem kétezer főt vesztek a véres modenai utcai harcokban. Kray mindenesetre Hohenzollern vereségének hatására felszedette a Pó hídját San Nicolónál és erői nagy részét átcsoportosította a folyam megfigyelésére. Mantova alatt Elsnitz néhány zászlóalján kívül jelentős számú felfegyverzett milicista maradt, akik Kray felhívására csatlakoztak az ostromsereghez. Lombardia lakóinak zöme a fosztogatások, majd az adók és a kíméletlen sorozás hatására egyértelműen a szövetségesek mellé állt. Kray júniusi jelentései Mantova védőinek tevékenységét teljesen passzívnak ítélték, így az erőd körülvétele az alacsony harcértékű felfegyverzett paraszttal is megoldható volt.⁴⁰

Macdonald mindenesetre a modenai ütközet után habozott. Egyfelől, helyzetéből fakadóan, logikus célnak tűnt Mantova felmentése, másrészt, ha Moreau-val sikerül összehangolni támadását, együtt akár a szövetséges főereget is megsemmisíthetik. Macdonald ez utóbbit választotta. A franciák június 13-án, miután alaposan kifosztották Modenát, Piacenza városa felé, nyugati irányba nyomultak – Kray és a mantovai ostromsereg nagy szerencséjére.

Szuvorov Alessandria alatt értesült Hohenzollern vereségéről, és azonnal parancsot küldött Ott altábornagynak, hogy a fősereg megérkezéséig, a Tidone folyócska vonalán tartóztassa fel Macdonaldot.⁴¹

Június 17-én a franciák megtámadták Ott állásait a Tidone mentén. A császáriak (soraikban a Nádasdy-ezred két zászlóaljjal) lépésről-lépésre, halogató harcot folytatva vonultak vissza egészen a Trebbia folyó vonaláig. Szuvorov és Chasteler, bámulatos menetteljesítményre sarkallva a szövetséges csapatokat, másnap, 18-án érkezett Piacenza térségébe és felvette Ott visszavonuló, megtépázott erőit.

Június 18-án délután a szövetségesek három oszlopban megtámadták a Trebbián átkeelő francia erőket. Véres csata kezdődött, amely két napig tombolt. A szövetségeseknek sikerült mintegy 30 000 főt összpontosítaniuk Macdonald ellen, míg a franciák túlságosan széthúzták hasonló nagyságú erőiket egy 14 kilométer hosszú arcvonalon. Ennek ellenére a francia előrenyomulás június 19-én délelőtt elért bizonyos sikereket, de délután

³⁸ Schérert még április végén leváltotta a Direktórium, és az itáliai francia erőket Moreau alá rendelte.

³⁹ Ezt a sereget Szuvorov Milánó bevétele után Kray parancsnoksága alá rendelte. Ezzel a Kray-hadtest ereje május 31-re 40 zászlóaljra, 10 könnyű századra és 14 lovasszázadra nőtt. L. Chasteler vázlatos hadrendjét az itáliai szövetséges erőkről: KA AFA 1799-6-7b. (1203. doboz). Hohenzollern azonban kénytelen volt azonnal Macdonald ellen vonulni.

⁴⁰ Duffy, 89–90. o.; és KA AFA 1799-6-12. (1203. doboz). Kray jelentése Tigének. Castelluchio, 1799. június 15.

⁴¹ Duffy, 90–92. o.

ra a szövetségesek felülkerekedtek.⁴² A csatában fontos szerep jutott annak a Kinsky ezredes parancsnoksága alatt álló nehéz ütegnek, amelyet a mantovai ostromtüzérségtől különítettek ki és öt század gyalogság, illetve felfegyverezett parasztok oltalma alatt szállítottak a harcterre. Az üteg a Pó túloldaláról tartotta tűz alatt a francia jobbszárnyat.

Macdonald, miután borzalmas veszteségeket szenvedett, este 10-kor kiadta a visszavonulási parancsot. Seregével végül kalandos úton átvágta magát az Appenineken, és Pistoia városa körül gyülekeztette erőit, majd július elején elérte a ligur tengerpartot és csatlakozott Moreau csapataihoz.⁴³

A trebbiai csata után Macdonaldtól immáron nem kellett tartaniuk a szövetségeseknek. Szuvorov és a bécsi Haditanács között azonban markáns véleménykülönbség kezdett kibontakozni a további hadicélokot illetően. Szuvorov késlekedés nélkül, minden rendelkezésre álló erővel offenzívát kívánt indítani az utolsó itáliai francia támpont, vagyis Genova és a ligur tengerpart ellen, mielőtt Macdonaldnak sikerülne egyesülni Moreau-val. Szuvorov véleményét osztotta a szövetségesek tábornokari főnöke, Chasteler márki is, aki azonnal el is készítette a szükséges haditerveket. Bécs, vagyis Thugut kancellár és a Haditanács azonban arra utasította Szuvorovot, hogy először minden erővel a két, még ostromlott, illetve körülzárt erődöt, Alessandriát, de mindenekelőtt Mantovát kell bevennie.

A császári hadvezetés döntését valószínűleg egyaránt motiválták racionális és érzelmi okok: Mantova birtokában, egy esetleges balsiker után, a szövetségesek megvethetik lábukat a Mincio vonalán, ám amíg a franciák ellenőrzik azt, ez a természetes támpont nem jöhet szóba.⁴⁴ Az érzelmi/politikai motivációk azonban ennél is erősebbek voltak: az erőd felmentése érdekében 1796–1797-ben négy császári hadsereg morzsolódott fel, vagyis Bécs óriási anyagi és emberáldozatot hozott, minden eredmény nélkül. Az addigi sikerek koronáját Mantova elfoglalása jelentette volna, amely valószínűleg visszaállíthatta volna Európa előtt a megtépázott birodalmi katonai presztizst. Ennek megfelelően Ferenc császár július 10-én kelt levelében egyenesen megtiltotta Szuvorovnak, hogy Mantova, Alessandria, és a torinói citadella elfoglalásáig jelentősebb hadmozdulatra használja erőit.⁴⁵

Az ostrom

Amint láthattuk, Kray hadteste – a szükséges erőforrások hiányában – nem foghatott komolyabb ostromműveletekbe Mantova ellen.⁴⁶ Mindenesetre Kray tábornoszernagy nem vesztegette az időt a szövetségesek számára vészterhes június hónap folyamán.

⁴² *Stutterheim*, II./9–35. o.

⁴³ *Duffy*, 108–109. o.

⁴⁴ *Stutterheim*, III./31. o. *Stutterheim* ezredes az osztrák hivatalos katonai szakfolyóiratban, az események után 13 évvel íródott tanulmányában természetesen a katonai okokat hangsúlyozta.

⁴⁵ *Duffy*, 114. o.

⁴⁶ A korabeli elvek alapján egy jól kiépített erőd ostromához előerőben és tüzérségben a védőkéhez képest legalább háromszoros erőfölényre volt szükség. Ennél csekélyebb erőkkel a támadók csak megfigyelésre, ill. zárolásra vállalkozhattak. Egy „tankönyvszerű” ostrom menetét az alábbiakban foglalhatjuk össze: Amikor már rendelkezésre álltak a szükséges erőforrások, az ostromlóknak ki kellett választaniuk a megfelelő falszakaszt, vagyis a védelem leggyengébb láncszemét. Ezután ki kellett jelölni, majd kiépíteni a különböző feladatú ütegek

Áttekintő térképlap Mantova második ostromáról.
ÖStA Kriegsarchiv, Kartensammlung, Nr. 932.

Mivel a május 7-i kitéréssel a védők megmutatták harci kedvüket, az ostromlók sáncrendszer építésébe fogtak az erőddel szemben. Május folyamán mintegy 16 sánc készült el, amely felölelte a teljes északi szektort (a Citadellával és San Giorgio-lunette-el⁴⁷ szemben) és egészen a Mincio bal partjáig terjedt. A déli-délnyugati szektorban Porto di

állításait. Az útegek éjjel-nappal tűz alatt tartották a falakat, illetve az erőd belső részét is bombázták. A korábban kijelölt falszakasszal szemben elkezdtek ásni az első párhuzamot, melyekben a gyalogság fedett állásban közelíthette meg a falakat, majd elkészítették a többi párhuzamot is. Ezeket általában két, cikcakkos árok kötötte össze. A párhuzamokban több új üteget is felállítottak. Miután már elég közel jutottak a pusztítandó falszakaszhoz, megkezdte működését a réstörő üteg. A védők esetleges kitéréseinek elhárítására mindeközben tábori lövegekből szintén ütegállásokat kellett kialakítani. Ha a réstörő üteg – melyet ún. leszerelő ütegeknek kellett fedezniük – már elég nagy pusztítást okozott a falakban, sor kerülhetett a rohamra. A védők azonban gyakran nem várták be a rohamot, mivel a védművek pusztulása láttán, illetve a lövetés és bombázás okozta veszteségek hatására általában hamarabb a megadás mellett döntöttek. (L. *Csikány Tamás: Honvédtüzérség az 1848–49-es szabadságharcban. Budapest, 2000. 139–140. o., ill. Ortenburg, Georg: Waffen der Revolutionskriege. (1792–1848) Bonn, 1988. 215–223. o.*

⁴⁷ A lunette két, egymással szöget bezáró és érintkező sánc, mely így két arcvonulat képez.

Pierolo falucskától kiindulva, a Pajolo-csatornával párhuzamosan, Ceresán át, zárt sáncrendszer épült ki Casine Vale, Chiesa Nuova és Polezina támpontokkal. Emellett Kray gyalogsága és tüzésége (44 táborig löveg) számára további négy tartaléksáncot létesített. A sáncásásban valószínűleg a milíciának és a környék lakosságának jutott főszerep. A milánói citadella elfoglalása után beérkező ostromtüzéséget és löszerraktárt és az ún. laboratóriumot Kray Madonna della Graziánál összpontosította, ám Macdonald támadása következtében kénytelen volt a biztonságosabb Villafrancára telepíteni azokat.⁴⁸

A konkrét ostromműveletek megkezdése után, július elején, Kray új tábor építését rendelte el, amely a tervezett rohammal szemben, Certosára, Madonna del Vittoriára és Capilupára támaszkodott. A tábor előtt cirkumvallációs sáncot létesített, továbbá állandó, megerősített őrhelyek biztosították a főereget egy esetleges kitérés ellen. Kray ezeket az őrhelyeket könnyűcsapatokkal biztosította, amelyek a D'Aspre vadászokból, tiroli lövészekből, az Am Ende könnyűzászlóaljából és a szluini határőr zászlóaljából kerültek ki. A tábortól délre elkészült a kontravallációs vonal is, amely San Angeli, Ballazina, Doso del Corso, Chiesa Nuova és Cassa Rossa falvak magasságában húzódott.⁴⁹

A trebbiai csata után Szuworov július 1-i, Alessandria alatt kelt parancsa⁵⁰ már egyértelműen az ostrom megkezdésére és mihamarabbi sikeres befejezésére szólította fel Kray táborszernagyot, akinek helyzete azonban nem volt könnyű: ugyancsak július 1-én, Melasnak írott jelentésében, felhívta főparancsnoka figyelmét arra, hogy mérnökkari tisztjeit Alessandria ostromához, illetve más feladatokra vezényelték, és Mantova ostroma egyébként is meglehetősen háttérbe szorult a hadászatiilag kevésbé fontos Alessandriához képest. Azokban a napokban jelentkezett újra Kraynál bizonyos Antonio Carlo Gioveli,⁵¹ akit nem sokkal a trebbiai csata után fogtak el az ostromlók, cipőtalpában Macdonald levelel Foissac-Latournak. Az olaszt Kray akkor továbbengedte a városba, mivel a levél meglehetősen elavult információkat tartalmazott. Július 1. körül Gioveli letette Foissac-Latour válaszát Kray íróasztalára, amelyben a kormányzó meglehetősen optimista hangon számolt be a francia hadvezetésnek a város helyzetéről. A válaszból viszont végre kirajzolódtak az ostromlottak pontos ereje (mintegy 12 ezer fő), és a kormányzó állítása szerinti magas morálja és jó hangulata. Kray terveit ezek az információk alaposan felforgatták: „... mivel a garnizon erősebb, mint ahogy azt eddig sejtettük, rákényszerültem, hogy minden oldalról színlelt támadásokat és lövetést hajtsak végre, hogy a helyőrséget minden oldalról foglalkoztassam. Ehhez a jelenleginél több ember és főleg több mérnök szükséges.” A körülmények sereg létszáma valóban nem volt jelentős. Jelentésében Kray 14 820 fős ütközetlétszámot említett, amely alaposan elmaradt a korszak elvei szerint szükséges, az ostromlottak erejéhez képest legalább háromszoros túlerőnek.⁵²

⁴⁸ Stutterheim, III./30–31. o.

⁴⁹ „Journal der Belagerung der Stadt und Festung Mantua” KA AFA 1799-8-3a. (1268. doboz). Melléklet Kray 1799. augusztus 4-én, Mantovában kelt jelentéséhez (a továbbiakban: Journal).

⁵⁰ KA AFA 1799-7-9. (1203. doboz). Szuworov ebben azt írja: „Siessen Excellenciás Uram Mantova elfoglalásával (...), mivel az ellenség jelenlegi gyengesége és zavarodottsága szükségessé teszi a további hadműveletek mihamarabbi megkezdését.”

⁵¹ Bár Kray elengedte Giovellit, később, egy július 17-i jelentésben (KA AFA 1799-7-52e., 1203. doboz) felhívta Melas figyelmét arra, hogy a férfi nyilvánvalóan kettős ügynök, valószínűleg Berthier tábornok itáliai kémhálózatának feje. Gioveli – jelentette ekkor Kray – megígérte, hogy néhány hét múlva még hasznosabb értesülésekkel tér vissza.

⁵² KA AFA 1799-7-27. (1203. doboz). Kray jelentése Tigének. Castelluchio, 1799. július 1. Idézi Szuworov július 1-i parancsát az ostrom megkezdésére.

*Párhuzamok a Pradella-kapu előtt.
ÖStA Kriegsarchiv, Kartensammlung, Nr. 932.*

A helyzet azonban hamarosan megváltozott. Bécs határozott utasítására Szuworov jelentősen megerősítette Kray csapatait. Az éppen Macdonaldot üldöző Ott altábornagy erőitől 9 zászlóaljat (a Nádasdy-, Mitrowsky- és Reisky-ezredek zászlóaljait) és jelentős mennyiségű tüzérséget vont el, továbbá egy orosz tüzérkontingenst is Mantova alá vezényelt. Rechbinder tábornok cári csapatai ugyanakkor Ott seregtestét egészítették ki, hogy az ostromot a Pó déli partján fedezze.

1799. július 5. és 10. között összegyűltek az ostromhoz szükséges erők a castelluchiói táborban. Kray tábornok seregteste akkora 39 zászlóaljat, 4 gránátos századot, 9 könnyű századot és 6 lovasszázadot számlált. A korabeli hadrendekben különleges csapatként⁵³ nyilvántartott tüzérek, a törzskar, mérnökök, aknászok, árkászok és utászok is jelentős számban, mintegy 2000 fővel voltak jelen, közöttük 281 orosz tüzér is szolgált.⁵⁴ Danno mérnökkari alezredes július 14-i kimutatása szerint az itáliai császári seregben szolgáló 36 mérnökkari tisztből 22 Mantova ostrománál szolgált.⁵⁵ Az ostromló hadtest főparancsnoka Kray Pál tábornok, tábornoki főnöke a pesti születésű Zách Antal ve-

⁵³ Extra Corps.

⁵⁴ Journal, 3. o.

⁵⁵ KA AFA 1799-7-52d. (1268. doboz). Dano alezredes jelentése a Mérnökkari Igazgatóságnak.

zérőrnagy,⁵⁶ a tüzérség parancsnoka Anton Reisner ezredes, míg a mérnökkari főnök Joseph Danno alezredes lett. Később, Kray többszöri sürgetésére, Alessandria alól átvezényelték az ostromhoz Franz Orlandini mérnökkari alezredest, aki egykoron maga is fogságba esett Mantova elesténél. Orlandini az ostrom későbbi fázisában át is vette a futóárkok ásásának irányítását.

Az ostromtervek már két hónapja készen álltak. Reisner alezredes és a többi mérnök-illetve tüzértiszt egybehangzó véleménye alapján Kray terveiben az erőd déli és nyugati szektorának támadása szerepelt, ahol a tavak és elárasztások szélessége nem volt olyan jelentős, illetve a külső erődítések is azokon a részeken voltak gyengébbek. A déli és a nyugati szektoron belül a Pradella-szarvmű tűnt különösen sebezhetőnek. Ez a kicsiny erődítés a Pradella-kapuvál szemben, a Pajolo-csatorna és a Felső-tó közötti töltésutat ellenőrizte. Fontossága ellenére falai elhanyagolt állapotban voltak. Ha azt a létesítményt az ostromló birtokba veszi, kiszáríthatja a Pajolo-kiöntést, ezáltal megfoszthatja a védőket Mantova legerősebb védművétől, a víztől.

A szarvműtől délnyugatra található Pradella-ravelin⁵⁷ és az Alexis-bástya közötti falszakasz, ún. courtine⁵⁸ állapota szintén nem volt kifogástalan. Ezt a 350 ölnyi⁵⁹ szakaszt a védők két hosszú földhányással próbálták megerősíteni. A franciák helyzetét nehezítette, hogy a ravelin és a bástya egyaránt magasan a horizont fölé nyúlt, ami megkönnyítette az ostromütegek dolgát. Ráadásul a ravelin fala ugyancsak erősen leromlott állapotban volt és egyik oldalán jókora nyílás tátongott.

Kray és a műszaki tisztek tervei szerint az első párhuzam a belfiorei magaslatnál indul és balra a Felső-tóig, jobbra a Pajolo-mocsárig terjed. Mindenekelőtt azonban az ostromlóknak el kellett üzniük a franciákat a Pajolo-csatorna gátjáról, ahova Foissac-Latour egy teljes üteget telepített, több ütegállás elkészítése pedig folyamatban volt. A gátról a franciák tűz alatt tudták tartani a tervezett futóárkok környékét, és megghiúsíthatták a Pradella-szektor elleni ostromműveleteket. Ezért Kray mindenekelőtt az említett gát elfoglalását, vagy legalábbis az ott található üteg elhallgattatását tervezte. Az ellenség a gáton található ütegen kívül jelentős egyéb – igaz, rögtönözött – védművel is rendelkezett a déli szektorban. A Pajolo-csatorna és a borgo fortei műút találkozásánál található Thorazzo-toronyba (más néven Ceresa-torony) tüzérséget telepítettek, előterét paliszádolt⁶⁰ sáncokkal erődítették meg, ezzel mintegy másfél kilométerre előretolták Mantova déli védvonalát. A governolói út és a csatorna találkozását ugyancsak megerősítették a franciák. A gát ottani szakaszára tüzérséget telepítettek, amellyel tűz alatt tarthatták a Pajolo összes átkelőjét. Ezeket az előretolt védműveket Bonaparte és Chasseloup még 1797–1798 folyamán építtette.

⁵⁶ KA AFA 1799-7-20. (1268. doboz). Záchnak hamarosan, Melas utasítására, át kellett vennie a főszereget vezérkari főnökségét, mivel Chasteler márci 17-én Alessandria ostrománál súlyosan megsebesült. Kray július 23-i jelentésében von Skal ezredes, Peschiera parancsnoka áthelyezését kérte Zách helyére Melastól. Skal néhány napon belül el is foglalta új beosztását.

⁵⁷ A fő védelmi vonalon túlra helyezett előretolt védmű, melyet előlről két, egymással hegyesszögben találkozó fal vagy sánc, hátulról a fő védelmi vonal sáncárka határolt. Feladata elsősorban a védendő bástya támadásának akadályozása volt.

⁵⁸ Összekötő sánc, vagy falszakasz két bástya között.

⁵⁹ 1 bécsi öl = 1, 8965 méter.

⁶⁰ Paliszádolt, avagy palánkokkal ellátott.

Másnap a Pradella-szektorban a franciák fokozták a tüzet, így Kray kénytelen volt a nappali órákra felfüggeszteni a munkálatokat. Július 6-án, este beérkeztek a táborba a Thurn-, Klebeck- és Kheul-ezredek zászlóaljai, amelyek a tábor első lépcsőjében kerültek elhelyezésre. Folytatódott a cirkumvallációs sánc építése is, de ami az ostrom szempontjából még fontosabb volt, Casa Rosa mellett, a gáttal szemben, újabb üteg létesítése kezdődött.

Július 7-én éjszaka, a védők heves tüze ellenére, folytatódott a signone-i és a valle-i ütegek építése. A franciák hamarosan felfedezték a casa rosai üteg építési munkálatait is, és oda is heves tüzet zúdítottak – kevés sikerrel. A császáriak megfigyelése alapján a védők az Alexis-bástyáról ágyúkkal, míg a Thé-védműből tarackokkal tüzeltek az ostromlókra. Mindeközben a franciák is kétségbeesett erőfeszítéseket tettek a Pradella-szektor megerősítésére: a Pajolo gátján újabb ütegállások kiépítése zajlott.

A heves ellenséges tűz miatt a nappali ostromműveletek újfent lehetetlenné váltak. A táborba ugyanezen a napon beérkezett a Nádasdy-ezred 3. zászlóalja és a legnanói garnizonból átvezényelt Latterman-ezred egyik zászlóalja. Másnap a Kheul- és Klebeck-ezredek Velencéből beérkező 1–1 zászlóaljával a mantovai ostromsereg teljessé vált.⁶³

Július 8-án este Kray haditanácsot tartott a castelluchiói táborban. A tanácskozás úgy döntött, hogy július 10-én hajnalban két válogatott rohamosztag támadást intéz a francia előretolt védvonal legerősebb támpontja, a Thorazzo-torony ellen. A torony fontosságát elsősorban a mellette található zsilip határozta meg, amelynek kinyitásával az ostromlók részben kiszáríthatnák a Pajolo-kiöntést. A rohamosztagok támogatására Kray négy, tábori lövegekből álló üteg felállítását határozta el, amelyekből három a toronnyal szemben, a ceresai út mentén foglal állást, míg a negyedik Pietole-nél a franciák sáncait oldalról pásztázza.⁶⁴

Miután a casa rosai üteg is elkészült, július 9-én este az ostromlók hozzáláttak a Thorazzo elleni támadás előkészítéséhez, és bár a pietolói üteg nem készült el 10-e hajnaláig, a cs. kir. tábori tüzéség⁶⁵ jelentős szerepet játszott a támadás sikerében.

Július 10-én hajnalban Kray kijelölte a támadást végrehajtó csapatokat. Ried ezredes parancsnoksága alatt a Gyulai- és a Lattermann-ezredből 1–1 zászlóaljat jelölt ki, amelyekből 50–50 önkéntes jelentkezett a rohamcsapatokba. Az önkéntesek parancsnokául a Lattermann-ezredből Somer százados, a Gyulai-ezredből Lázár gróf, százados jelentkezett. A sozredri zászlóaljakkal mellett egy-egy különítmény tiroli lövész és D'Asprevadász fedezte a támadást.⁶⁶

Hajnali három órakor megdőrdültek az ágyúk a ceresai országút mentén. A tűz olyan heves volt, hogy a franciák az első csapás után menekülni kezdtek a sáncokból. Kray (vagy Ried ezredes) tapasztalt szemé rögtön észrevette a zűrzavart, s hosszas tüzéségi előkészítés helyett a különítmények azonnali támadását határozta el. A franciáknak így valóban nem maradt idejük, hogy saját lövegeikkel viszonyozzák a tüzet: hamarosan sebesülteket és halottakat hátrahagyva menekültek a Thé sáncok biztonságába. Az ostrom-

⁶³ Journal, 4–6. o.

⁶⁴ Uo. 6. o.

⁶⁵ Uo. 7. o. Az ütegekben összesen 6 hatfontos, 16 tizenkétfontos ágyú, illetve 2 hétfontos, és 7 tízfontos tarack tüze összpontosult.

⁶⁶ KA AFA 1799-7-10. (1268. doboz). Kray jelentése Tigének. Castelluchio, 1799. július 10.

lók néhány perc alatt, jelentéktelen veszteségek árán,⁶⁷ elfoglalhatták Bonaparte és Chasseloup „új” sáncrendszerének kulcsát. A Thorazzo-torony és sáncai helyzetükből adódóan valójában védhetetlenek voltak, mivel a támadók könnyedén keresztűz alá vehették az átgondolatlanul épített védműveket.

Az elfoglalt sáncokban az ostromlók egy-egy ágyút és tarackot, továbbá 12 „doppelhaken”⁶⁸ zsákmányoltak, és két franciát ejtettek foglyul. A sikeres rajtaütés után a támadók megkísérelték az ellenség zavarodottságát kihasználva a Pajolo-gátat és ütegeit is elfoglalni, de végül, az ellenség heves kartácstüzét tapasztalva, a várható veszteségekre tekintettel, Kray leállította a rohamot.⁶⁹ Azt remélte, hogy a későbbiekben vér nélkül, pusztán tüzérségi tüzellel, úgyis le lehet majd szerelni⁷⁰ a gát üteget. A cs. kir. utászok július 10-ről, 11-re virradó éjszakán rendbehozták a Pajolo felszedett hídját, majd kinyitották a zsilipeket, hogy a víz lefolyását elősegítsék. Ezzel az erőd déli-délnyugati része hamarosan védtelessé vált: a kiöntés és a mocsarak lassan, de biztosan apadni kezdtek.

A sikeres támadás után az ostromlók minden energiájukkal a cirkumvallációs sáncrendszer és ütegei kiépítésén fáradoztak, miközben heves tűzpárbajt folytattak a francia tüzérséggel. A munkálatok július 13-án fejeződtek be, addigra nyolc ún. redoute⁷¹ állt készen. A földmunkákhoz Kray 1600 civilt és 800 katonát mozgósított. A redoute-okat július 13. hajnalra futóárkokkal kötötték össze. A munkálatok a heves tűz miatt csak éjszaka folyhattak.

Ki tudja, mikorra és milyen veszteségekkel tudta volna Kray elkezdni az ostrom következő lépését, vagyis az első párhuzam ásását, ha Foissac-Latour nem siet segítségére. A kormányzó július 13-án fehér zászló alatt vezérkari főnökét küldte az ostromsereg parancsnokához. A magas beosztású hadikövet levelet nyújtott át, amelyben kérés, vagy inkább bejelentés állt: Foissac-Latour hadosztálytábornok tájékoztatta Kray Pál tábornoszernagyot, hogy másnap, 14-én, a franciák méltóképpen kívánják megünnepelni a Bastille lerombolásának évfordulóját. A források nem egyértelműek abban a tekintetben, hogy a felek vajon fegyverszünetet kötöttek-e arra a napra, vagy csak egyszerűen szóbeli ígéret történt a másnapi fegyvernyugvásra. A császári hadműveleti iratok mindenesetre nem beszélnek semmilyen garanciáról, amelyet Kray adott volna másnapra, míg mások – elsősorban az angolszász történétírók – egyenesen fegyverszünetről beszélnek.⁷² Kray Melasnak írt jelentésében az eseményt néhány szóban summázza: „Különös módon, a parancsnok [ti. Foissac-Latour] vezérkari főnöke által bejelentette, hogy 14-én örömmünnepet ülnek a Köztársaság alapításának tiszteletére, ezért minden ágyúból a falakon három sortüzet fognak leadni. Délután 5 óraker lakoma lesz, majd pantomim-előadás, végül bál. Mi ezért feladatainkat az ő vigasságaik alatt zavartalanul végrehajthattuk.”⁷³

Foissac-Latour 1799. július 14-én az ostromolt Mantovában nem tudósi, avagy pénzügyi képességeit csillogtatta, hanem rendezvényszervezőként tündökölt. Reggel feldör-

⁶⁷ Journal 7. o. A Thorazzo-torony elleni támadás során az ostromlók vesztesége mindössze 1 halott és 1 sebesült tüzér volt.

⁶⁸ Nehéz sánccpuska.

⁶⁹ KA AFA 1799-7-52. (1203. doboz). Kray jelentése Szuvorovnak. Castelluchio, 1799. július 10.

⁷⁰ Journal, 6. o. „Demontirung,” ahogy az ostromnapló fogalmaz.

⁷¹ Zárt, sokszög alaprajzú, szárnyak nélküli sánc, mely tüzelőállást biztosított gyalogság és tüzérség számára.

⁷² Cuccia-kézirat, ill. Duffy, 125. o.

⁷³ KA AFA 1799-7-52b. (1203. doboz). Castelluchio, 1799. július 15.

dültek az erőd ágyúi, később a város terein lelkesítő szónoklatok hangzottak el, amiket dörgő „Vive la Republique” kiáltások követtek. Örömtüzek gyúltak, a katonák és az imáron eléggé megfogyatkozott számú franciabarát mantovaiak szabadságfákat állítottak. Délután 5 órakor, újabb dízsörtűz után, a kormányzó a hercegi palotában 150 tisztjével ünnepi lakomához ült, amit színházi előadások követtek. A multságok egészen másnap hajnalig folytak. Július 15-én reggel a francia örök elképedve látták, hogy az ostromlók a Pradella-szarvműtől alig 250 ölnyire⁷⁴ elkezdték, és még aznap éjszaka jóformán be is fejezték az első párhuzam ásását.

Kray tehát tényleg nem tétlenkedett, hanem amennyire csak lehet, kihasználta Foissac-Latour árulással felérő ostobaságát. Mivel 14-én sem ellenséges tüztől, sem kitöréstől nem kellett tartaniuk, az ostromlók mintegy 3 300 civil és katonai munkás mozgósításával, jóformán a franciák orra előtt, napnyugtától napkeltéig rohammunkával 4 láb széles és 3 láb mély árkot ástak.⁷⁵ Christopher Duffy szerint Kray, aki még tűzszünet esetén sem sértette volna meg annak *betűjét*, aznap úgy cselekedett, mint egy igazi „ravasz magyar.”

A következő napokban a franciák talán rádöbbentek, mekkora hibát követtek el azzal az egynapi előnnyel, amit az ostromlóknak adtak, akik július 15-én ismét több mint 5000 munkást mozgósítottak az árkok és ütegállások kiépítésére. A franciák heves tüzzel próbálták akadályozni őket, de mindössze két munkást sikerült megsebesíteniük.

Másnap hajnalban elkészült az első párhuzam, igaz egyelőre még kiépített ütegállások nélkül, egyedül egy mozsárüteg került elhelyezésre a párhuzam jobbszárnyán, az Alexis-bástyával szemben.⁷⁶ Bár a nappali munkát az ágyútűz lehetetlenné tette, alkonyatkor hozzákezdtek a második párhuzam, illetve a közlekedő árkok ásásához a bel-fioréi magaslat peremén, egyúttal az ellenséges őrzőjáratokat visszaűzték az erőd fedett útjáiig. A háromezer munkást négy zászlóalj gyalogság és egy szakasz vértés fedezte.⁷⁷

Kray július 17-i jelentésében összefoglalta az ostrom addigi eseményeit Melas tábornoknak. Beszámolója szerint napi két váltásban 6 600 munkás dolgozott az árkokban. A fedezettel együtt naponta 9 400 fő volt szolgálatban. A certosai megerősített táborban 24 zászlóalj állomásozott, a többi alakulat a Mincio bal partján, egy kisebb táborban került elhelyezésre. Mivel a munkások és katonák bőséges pálinka- és borellátásban részesültek, a hangulat remek volt. A jelentésben egyúttal megköszönte Melasnak Orlandini mérnök-alezredes átengedését a mantovai ostromseregnek.⁷⁸

Július 18-án a második párhuzam is elnyerte kellő szélességét és mélységét. Az ellenség elsősorban a szarvművön, az Alexis-bástyán és a Thé-sáncban elhelyezett ütegeivel hevesen lőtte a munkásokat, immár valamivel nagyobb sikerrel, mivel a császáriak 5 halottat és 19 sebesültet vesztek. A munkálatok is jelentősen lelassultak, mivel az ostromlók, mintegy 4000 munkás mozgósításával, kénytelenek voltak ismét kizárólag az éjszakai órákban dolgozni. Reisner alezredes aznap kijelölte az ütegek helyét a második párhuzamban. Július 18-ról, 19-re virradó éjszaka ismét lázas munka folyt az új ütegek

⁷⁴ Kb. 656 méter.

⁷⁵ *Stutterheim*, IV./ 5. o.; *Journal*, 8. o.

⁷⁶ *Dollezek, Anton*: *Geschichte der österreichischen Artillerie von den frühesten Zeiten bis zur Gegenwart*. Graz, 1973. Az 1887-es kiadás változatlan utánnomása. 487. o. (A továbbiakban: *Dollezek*.)

⁷⁷ *Journal*, 9. o.

⁷⁸ KA AFA 1799-7-52e. (1203. doboz). Castelluchio, 1799. július 17.

kiépítésén és a párhuzamokban. Éjjel a lövöldözésben az ostromlók részéről négyen meghaltak, 20-an megsebesültek, de a második párhuzam 9 ütege és a 600 lépésnyi hosszúságú közlekedő árkok készen álltak. Reisner 19-én négy 16 fontos, francia gyártmányú löveggel egészítette ki a valléi tábori üteget, hogy a gáton állomásozó francia ágyúkat leszerelje. Az ostrom következő lépése ebből következően a párhuzamokra legnagyobb veszélyt jelentő gát-üteg felszámolása volt. A mérnökkar aznap 2 100 katonai és 900 civil munkást foglalkoztatott.⁷⁹

Július 20-tól néhány napon keresztül az időjárás sietett az ostromlottak segítségére: a gyakori esők miatt az árkokat víz öntötte el, így az ostromlónak először a károkat kellett kijavítaniuk. A mérnökkar aznap 2 100 katonai és civil munkást, a tüzérség 1650 katonát dolgoztatott az ütegek építésén. A veszteség július 20-án is csekély volt, hiszen mindössze 1 tiszt és 3 legénységi állományú esett el, illetve négyen megsebesültek.

Másnap a második párhuzamot a balszárnyán 120 lépéssel meghosszabbították, így az, ütegállásaival és közlekedőivel együtt, elkészült.⁸⁰ A Madonna della Graziánál összpontosított ostromtüzérség lövegei 21-én éjjel, a franciák heves tüze közepette, elfoglalták helyüket a második párhuzamban; 22-én már a löszert is kiszállították az ütegekhez. A felázott talajon keserves munka volt az ágyúk vontatása, a lövegek minduntalan elakadtak a sárban. A munkások kénytelenek voltak rőzsekötegeket rakni a kerekek alá. Mindezt természetesen a védők nem nézték tétlenül: július 20-tól 22-ig az ütegeken dolgozó 4 760 munkásból 16-an meghaltak, 42-en megsebesültek.

Július 23-án éjjel az utolsó simítások is elkészültek az ütegállásokon. Mindeközben a Rechbinder-féle orosz hadtest tüzérsége is bekapcsolódott az ostromba a maga 31 lövegével. Az orosz tüzérséget főleg kissé elavult ún. „egyszarvúak”⁸¹ és 12 fontos lövegek alkották. Krays tervei szerint az orosz tüzérség feladata az erőd lövése és bombázása volt a tervezett támadási iránytól legtávolabbi pontokon, vagyis a Citadellánál és a San Giorgio elővárosánál. Ezáltal kívánta Krays és Reisner a védők figyelmét és erőfeszítéseit megosztani. Ennek megfelelően három további orosz üteget telepítettek a Mincio túlpártján, Erbettonál, Mantunellánál és Casa Gabrianiánál.

Július 24-én éjszaka a francia tüzérség – szokás szerint – hevesen lőtte a cs. kir. állásokat. Hajnali négy óraker aztán a megadott jelre a második párhuzam 10 ütegének 40 ágyúja, tarackja és mozsára egyszerre dördült el.⁸² Két órás heves tűz után a Pradella-szarvmű, az Alexis-bástya, a Pradella-kapu ravelinjé és a Thé-sánc ütegeit a cs. kir. tüzérség leszerelte és elhallgattatta. A franciák lövegei vagy áldozatul estek az ostromlók tüzeinek, vagy kénytelenek voltak a falakról biztonságosabb helyre visszavonulni. Reisner minden ütegnek megparancsolta, hogy két-két löveg, a legnagyobb méretű szelencét használva, időről-időre kartácsolja a falakat.⁸³

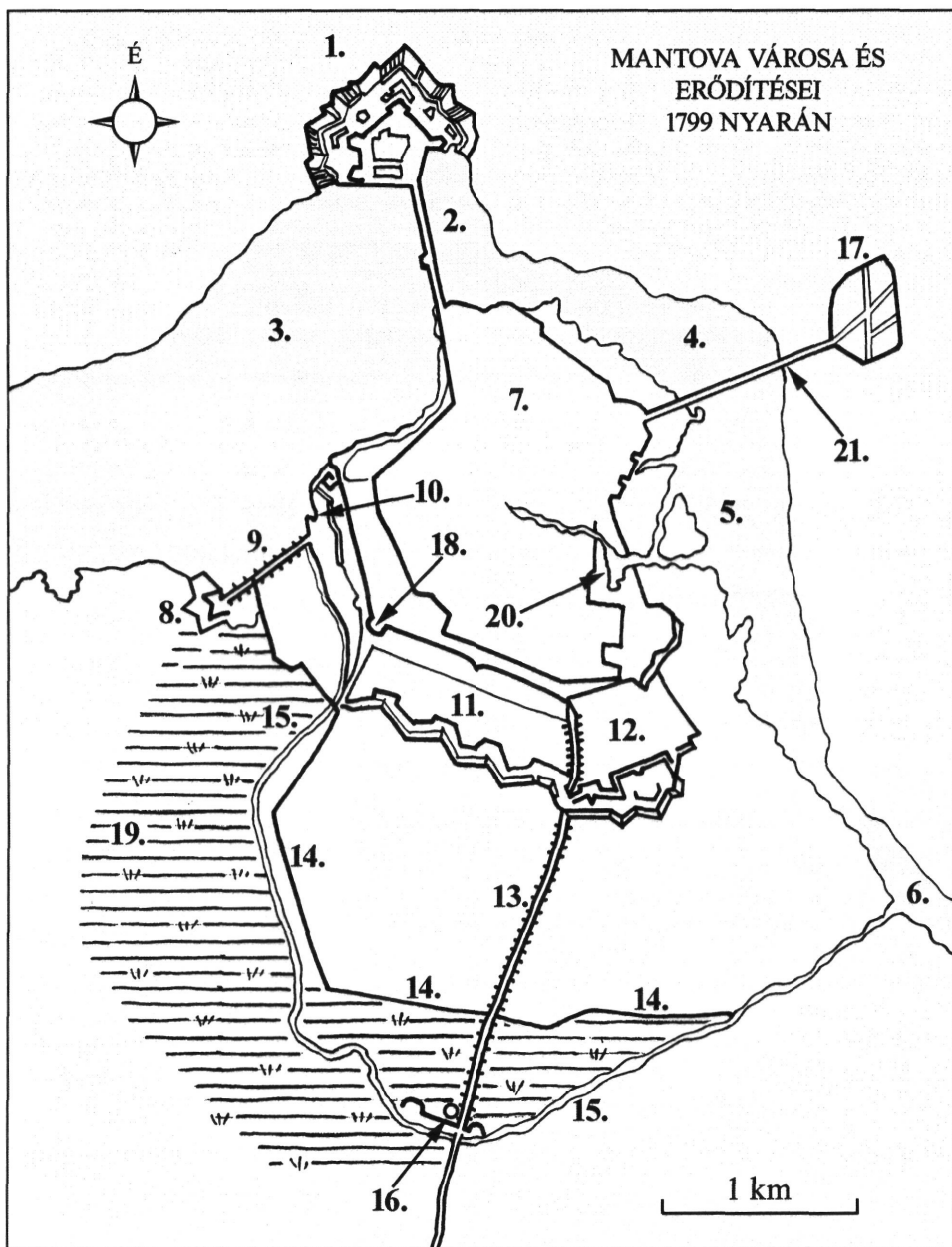
⁷⁹ Journal, 10. o.

⁸⁰ Uo.

⁸¹ A XVIII. század közepén kizárólag az orosz tüzérségben rendszerbe állított, a tarack, a mozsár és az ágyú tulajdonságait egyaránt ötvöző kiskaliberű, különböző méretekben gyártott löveg.

⁸² *Dollezek*, 488. o. A második párhuzamban az alábbi ostromütegeket építették ki: 1 réstörő üteg: 2 db 12 fontos ágyú; 3 réstörő üteg: 3×4 db 18 fontos ágyú; 1 réstörő üteg: 4 db 10 fontos tarack; 1 réstörő üteg: 6 db 18 fontos ágyú; 2 réstörő üteg: 2×4 db 24 fontos ágyú; 2 mozsárüteg: 2×4 db 30 fontos mozsár.

⁸³ Uo.

1. Citadella – 2. Ponte Molina – 3. Lago Superiore (Felső-tó) – 4. Lago Mezzo (Középső-tó)
5. Lago Inferiore (Alsó-tó) – 6. Mincio folyó – 7. Város – 8. Pradella-szarvmű – 9. Pradella-töltésút
10. Pradella-kapu – 11. Thé-sánc – 12. Migliaretto-sáncmű – 13. Ceresa-töltésút – 14. Pajolo-gát
15. Pajolo-csatorna – 16. Thorazzo-torony és a francia sáncok – 17. San Giorgio előváros
18. Alexis-bástya – 19. Pajolo-kiöntés – 20. Kikötő – 21. Ponte San Giorgio

A fenti időpontban az orosz tüzérség is tüzet nyitott a Citadellára és San Giorgóra, a valléi és ceresai ütegek 28 lövege pedig hozzákezdett a gáton települt francia tüzérség leszereléséhez.⁸⁴ Az ostromlók egyedül július 24-én 5 114 lövést adtak le Mantovára; a mozsarak 824 bombát vetettek a falak mögé.⁸⁵

A lövetés és bombázás első számú célpontja a Pradella-szarvmű volt, amit az ostromtüzérségnek sikerült is alaposan megrongálnia. A védmű falainak megközelítését azonban a Pajolo gátján található üteg oldalazó tüze továbbra is jelentősen megnehezítette, bár az ostromlók mindent megtettek az elhallgattatására. A gát-üteg és a ceresai út mentén található, még francia kézen lévő sáncok megrohamozását és elfoglalását Kray július 25-e hajnalára tűzte ki.

A roham végrehajtására úszni tudó önkénteseket válogattak ki, akiknek, a csatornát átúszván, deszkákkal és gerendákkal kellett segíteniük a többiek átkelését. A feladatot ismét a Gyulai- és a Lattermann-ezred 2–2 századának kellett támogatnia. A rohamosztagok parancsnoka ismét Ried ezredes lett, az önkéntesek vezetését Schmitt mérnökkari főhadnagy vállalta.

A támadás a gát ütegének elfoglalásán kívül a védők erőinek megosztását is szolgálta, mivel francia dezertőrök beszámolóiból Kray előtt kirajzolódott az ostromlottak létszámbeli és morális gyengesége, ami elsősorban a mocsaras vidék éghajlatából (ami már Wurmser csapatait is tizedelte), illetve a szimulánsok, dezertőrök nagy számából következett. Ez utóbbi viszont egyértelműen a francia parancsnokok intézkedéseinek számlájára volt írható, hiszen akkor Mantova készletei még mind lőszerben, mind élelemben bőségesnek számítottak.

Július 25-én éjszaka⁸⁶ az ostromlók megrohamozták a gátat és a sáncokat. Az önkéntesek először haboztak belevetni magukat a zavaros vízbe, mígnem Martinov orosz hadnagy, jó példát mutatva, fejest ugrott a csatornába. Emberei követték példáját, és miután átsegítették az utánuk következőket, lerohanták a sáncokat. A rohamosztagok, kemény közelharc után, hamarosan elűzték a gát védőit, de a Thé-sáncból heves ágyútűz zúdult rájuk. Az ezután következő eseményekről ellentmondóak a források; Stutterheim szerint a védők erőfeszítései miatt a cs. kir. csapatoknak el kellett hagyniuk a gátat és sáncokat,⁸⁷ Kray aznapi jelentése szerint viszont nem hogy megtartották a kérdéses pontokat, de még egy francia ellentámadást is visszavertek. Kray jelentése szerint emberei betörték a Thé-sáncba is, ahol számos löveget beszögeztek, de onnan vissza kellett vonulniuk. Valószínűleg ez utóbbi mozzanat okozta a Kray és Stutterheim közötti ellentmondást. Bátran higgyünk tehát az elsődleges forrásnak, már csak azért is, mert Kray részletesen beszámolt Melasnak arról, hogy a ceresai sáncok védműveit és a gáton átvezető hidakat rendbehozták, és ott is ütegeket létesítettek, s azokat két zászlóalj fedezte.⁸⁸

A támadásban az ostromlók 23 halottat és 61 sebesültet vesztek. Az önkéntesek parancsnoka, Schmitt főhadnagy is elesett.

⁸⁴ KA AFA 1799-7-20. (1268. doboz). Kray jelentése Tigének. Castelluchio, 1799. július 23.

⁸⁵ Journal, 11. o.

⁸⁶ A források alapján a támadás megkezdésének ideje pontosan nem rekonstruálható.

⁸⁷ Stutterheim, IV. 17. o.

⁸⁸ KA AFA 1799-7-52i. (1203. doboz). Castelluchio, 1799. július 25.

Másnap, július 26-án, az ostromlók az erőd másik oldalán is jelentős sikert értek el. Elsnitz vezérőrnagy csapatai demonstrációt hajtottak végre San Giorgio előváros ellen. A látszattámadás annyira jól sikerült, hogy a franciák a nap folyamán rohamtempóban kiürítették az újonnan, nagy költségekkel megerősített védművet. A visszavonulás olyan gyors volt, hogy az oda telepített lövegeket a védők érintetlenül (!) hátrahagyták. Kray aznap este gróf Pálffy Miklós ezredes vezetésével egy svadron Kavanagh-vértest, másnap napkeltekor a Jellachich-gyalogezred egy zászlóalját vezényelte a frissen megszerzett elővárosba. San Giorgio bevételével az ostromlók számára nagy erők szabadultak fel, mivel az arcvonál rövidülésével lényegesen könnyebbé vált a város körülzárása.

A szövetségesek vesztesége július 26-án 4 halott és 9 sebesült volt, az orosz tüzéséget viszont érzékeny veszteség érte, mivel egyik parancsnokukat, Leslie őrnagyot egy lövedék halálra sebezte.

A támadás főirányában, vagyis a Pradella-szarvműnél az ostromlók, immáron a francia ágyúk tüzétől jóval nagyobb biztonságban, hozzáláttak a harmadik párhuzam és a közlekedő árkok kiépítéséhez. Estére már 20 lépésnyire megközelítették a szarvmű ún. fedett útját.

Július 26-án estére az ostrom eredményei immáron kézzel foghatóak voltak. San Giorgio külváros elvesztésével és a szarvmű megközelítésével a védők helyzete kétségbeejtővé vált. Ráadásul Reisner fokozta a Pradella-szektorra zúduló tüzet. Az ottani védművek 27-én reggelre teljesen romba dőltek. A védőütegek elhallgattak, egyedül a Citadella tudott válaszolni az ostromütegek tüzésére.⁸⁹

E fejleményekre Foissac-Latour kétségbeesett lépésre szánta el magát: 26-án este 11 órakor kivonta csapatait a szarvműből, amit a cs. kir. vadászok még aznap éjjel körül megszálltak. A franciák beszegeztek hátrahagyott lövegeiket, az ostromlók nem ütköztek semmilyen ellenállásba. A gyanús csendet hamarosan óriási robbanás törte meg, a franciák ugyanis aláaknázták a szarvművet a Pradella-kapuvál összekötő gátat. A gát felrobbantásától Foissac-Latour azt remélte, hogy a Felső-tóból lezúduló víz elárasztja a Pajolo-kiöntést, így a további ostromműveletek folytatása lehetetlenné válik. A víztömeg azonban nem akart lezúdulni, mivel a robbanás csak csekély kárt okozott a gátban, ellenben a keletkezett kráter és a törmelékek kiváló fedezéket biztosítottak az ostromlók-nak a Pradella-kapu megközelítéséhez. A helyszínrre siető De Thaux mérnökkari hadnagy azonnal munkásokat hivatott a helyszínrre, akik rögvest fedezékek építéséhez fogtak a Pradella-kapuvál szemben.⁹⁰

Július 27-én délelőtt, a kritikus helyzetre való tekintettel, Foissac-Latour haditanácsot hívott össze. A kormányzó számításai szerint az akkorra már 8 700 főre olvadt garnizonból, a betegek és sebesültek nagy száma miatt, alig több mint 3 500 fős harcoló létszám állt rendelkezésre egy esetleges roham elhárítására a Pradella-kapunál. Foissac-Latour azonban bebizonyította, hogy a 3 500 tulajdonképpen alig 100 katonát jelent, mivel 1500 főre a Migliaretto és a Thé-sánc védelménél van szükség, 1000 fő a város lakosságának kordában tartására nélkülözhetetlen, további 900 főt pedig mint tartalékot kell számításba venni. Végül a kormányzó javaslatot tett a haditanács negyvenöt részvevőjének a Pradella-kapu feladására. Ez gyakorlatilag megpecsételte volna az erőd sorsát, ezért több

⁸⁹ Journal, 11–12. o.

⁹⁰ Uo. 12. o.

tiszt is hevesen tiltakozott ellene: Pagés kapitány, a tengerészek parancsnoka, Barthon tábornok, a tüzérség parancsnoka, Girardelet ezredes és a három svájci ezred parancsnoka petíciót írt alá, mondván, hogy ők sohasem járultak hozzá a végzetes lépéshez. Az alacsonyabb rangú tisztek azonban támogatták Latourt.⁹¹

Az erőd feladása

Másnap, 28-án délelőtt, Kray mintha ráérett volna Foissac-Latour szándékára, mivel délelőtt 10 órakor Franz Orlandini ezredest, és egy másik tisztjét hadikövetként, fehér zászló alatt, a védőkhöz küldte. A követküldés után az ostromlók ágyúi is elhallgattak. Orlandini átadta Kray levelét a kormányzónak, amelyben a táborszernagy helyzetének átgondolására kérte Latourt. Az udvarias hangú levélben Kray felhívta a francia figyelmét arra, hogy miután mindent megtett katonai kötelessége teljesítése érdekében, ideje, hogy véget vessenek a felesleges vérontásnak és a város további értelmetlen pusztításának. Hangsúlyozta azt is, hogy a hadműveletek állása szerint a védők nem bizakodhatnak felmentésben. „Ha Ön ... – zárta levelét Kray – a körülmények nyomása alatt a kapitulációról akarna tárgyalni, kérem, értesítsen e szándékáról.”⁹²

Nem kétséges, hogy a kormányzóban már megvolt e szándék. Az üzenet hatására délelőtt 11-kor újabb haditanácsot hívott össze, amely kinyilvánította, hogy tárgyalásokat kell kezdeni az ellenséggel. A haditanácson azonban nem képviseltették magukat azok a magas beosztású tisztek, akik elleneztek a közelgő megadást. A város lakosságának képviselői természetesen a kapituláció mellett voltak, noha köztük is akadtak kivételek. Mantova zsidó közössége – a különadó ellenére – szívvel-lélekkel a további harcot támogatta.⁹³

A tárgyalások majdnem egész délután folytak. Hajnali két órakor Foissac-Latour levelet küldött Kraynak, amelyben ismertette azokat a feltételeket, amelyek alapján hajlandó átadni Mantovát. A védők szabad elvonulást követeltek a francia vonalakig. Kray e követelést először nem kívánta teljesíteni, mivel a császári főhadiszálláson többen felháborodtak a franciák feltételei láttán, emlékeztek az 1797-es megadásra, amikor Wurmser és Bonaparte között fel sem merült a szabad elvonulás lehetősége. Először Kray tehát visszaküldte a parlamentert, Monet tábornokot, azzal a fenyegetéssel, hogy a már teljesen kiépített ostromütegek újból tüzet nyitnak, ha a franciák ragaszkodnak a szabad elvonuláshoz.⁹⁴ Az idő azonban sürgette az ostromsereg parancsnokát, mivel a további szövetséges hadműveleteknél égető szükség volt a Mantova alatt álló mintegy 30 ezer katonára.

Még ugyanezen az éjszakán végül megszületett a megállapodás Kray és Foissac-Latour között Mantova átadásáról. A tárgyalások eredményeképpen valamikor július 28-ról július 29-ére virradó éjszaka, Castelluchioban, a császári főhadiszálláson Foissac-

⁹¹ Mindezeket Maubert leírásából ismerhetjük, aki a francia mérnökár főnöke volt az ostrom alatt. *Maubert: Relation du Blocus et du Siège de Mantoue, et Exposé des causes qui ont contribué a sa reddition...* Párizs, 1800. Idézi: *Cuccia-kézirat*.

⁹² Kray levelének német nyelvű fordítását I. KA AFA 1799-7-52m. (1203. doboz).

⁹³ *Cuccia-kézirat*.

⁹⁴ *Journal*, 12. o.

Latour hadosztálytábornok és Kray Pál tábornoszernagy aláírta a 17 pontot és egy kiegészítő rendelkezést tartalmazó kapitulációs okmányt, amelyet azonban – a szerző számára ismeretlen okból – július 30-ra keltezték.

A megadás feltételei meglehetősen enyhék voltak. Az első cikkely kimondta, hogy a garnizon a Citadellán keresztül teljes katonai díszben, lengő zászlók alatt és zene mellett július 30-án (avagy a forradalmi naptár szerint Thermidor 12-én) délben kivonul Mantovából. Ezután a lefegyverzett legénységi állományúak katonai kíséret mellett a legrövidebb úton tovább vonulnak Franciaország felé. A legénység formálisan hadifogolyként kezelendő, egészen addig, amíg fogolycsere keretében megfelelő számú császári katonára ki nem cserélik őket. A megállapodás biztosítására, Foissac-Latour-t és a többi főtisztet („Ober Offizier”) túszként császári területre viszik, de tekintettel Mantova védelmében mutatott helytállásukra (?!), a kapituláció napjától számított három hónap leteltével hazatérhetnek Franciaországba, miután esküt tettek, hogy kicserélésükig nem harcolnak a császári-királyi csapatok és szövetségeseik ellen.⁹⁵

Kray ezzel a megoldással elvágta a gordiuszi csomót: a francia helyőrség hadifogoly-nak is számított, meg nem is. A 8 000 ember őrzéséről és ellátásáról csak rövid ideig kellett gondoskodnia, de jog szerint mégiscsak hadifoglyok voltak, akikre kicserélésükig nem számíthatott a francia hadvezetés.

A második cikkely nagylelkűsége akár csodáltnivaló is lehetne, ha az ember nem ismerné az utolsó, kiegészítő rendelkezést. A cikkely kimondta, hogy a ciszalpin, svájci, piemonti és lengyel katonáknak ugyanolyan bánásmód jár, mint a franciáknak, viszont a sorszám nélküli, záró, avagy titkos rendelkezés már arról szólt, hogy az egykoron a császári-királyi hadseregből dezertált katonákat vissza kell vinni az eredeti cs. kir. alakulatukhoz, bár Őfelsége kegyelméből a halálbüntetést – egyelőre – elkerülik.⁹⁶ Ez első sorban a 2. Lengyel Légiónál közel ezer katonáját érintette, akik szinte kivétel nélkül a császári seregből szöktek meg. A franciák tehát gyakorlatilag kiszolgáltatottak az ellenségnek azokat az embereiket, akik az addigi hadjárat során talán a legbátrabban harcoltak a Köztársaságért. E rendelkezés következményeire később még visszatérünk.

A harmadik cikkely kimondta, hogy Foissac-Latour személyes tulajdonának, papírjaiknak és egybeknek az elszállítására a cs. kir. hadsereg három kocsit bocsájt a tábornok rendelkezésére.⁹⁷ E cikkely később természetesen tápot adott a sikkasztás vádjának, hiszen három megrakott kocsira könnyűszerrel felfért volna a katonák visszatartott zsoldja, miként a város tulajdonát képező értékek, továbbá a „Mantova Védelmi Alap” is; ezek az összegek ugyanis a franciák távozása után nyomtalanul eltűntek.⁹⁸ A következő, negyedik cikkely az Ausztriába vitt tiszteknek is megengedte személyes tulajdonuk és hivatalos papírjaik megtartását, igaz ők azért nem kaptak külön kocsikat e célra.⁹⁹

Az ötödik cikkely garantálta a republikánus érzelmeiket kinyilvánító mantovai polgárok biztonságát és bántatlanságát. Számuk bizonyára jelentősen megfogyatkozott Foissac-

⁹⁵ A kapitulációs okmány német nyelvű szövegét I. KA AFA 1799-7-52m. (1203. doboz). A francia nyelvű az 1799-7-27a. jelzet alatt található (1268. doboz).

⁹⁶ KA AFA 1799-7-52m. (1203. doboz).

⁹⁷ Uo.

⁹⁸ *Cuccia*-kézirat.

⁹⁹ KA AFA 1799-7-52m. (1203. doboz).

Latour kormányzósága alatt, sőt jó néhány korábban franciabarát polgárt cs. kir. katonák hoztak ki a börtönből.¹⁰⁰

A hatodik és hetedik cikkely az erőd tüzérének, védműveinek és raktárainak átadását rögzítette, amit a beosztás szerint illetékes cs. kir. és francia tiszteknek kellett lebonyolítaniuk.¹⁰¹

A nyolcadik cikkely az erődben maradó, szállíthatatlan beteg és sebesült katonák soráról rendelkezett, amennyiben kimondta, hogy a császári-királyi hadsereg lehetőségei szerint gondoskodik gyógyításukról, s azt egy Foissac-Latour által kinevezett francia szanitéc tiszt ellenőrzi. Felépülésük után a katonák hadifoglyoknak számítanak, akiket kicserélésük után vissza lehet küldeni Franciaországba, vagy oda, ahova tartoznak.¹⁰²

A kilencedik cikkely rendelkezett a francia katonák védelméről a helyi lakosság szóbeli, vagy tetteges atrocitásaival szemben, míg a tizedik kimondta: az esetleges vitás kérdésekben mindig a garnizon javára kell dönten.¹⁰³

A tizenegyedik és tizenkettedik pont értelmében az okmány aláírása után mindkét fél magas rangú tiszteket bocsájt a másik fél rendelkezésére, akik túsznak számítanak. Az ellenségeskedéseket természetesen mindkét fél azonnal abbahagyja.¹⁰⁴

A kapitulációs okmány többi pontja jórészt az „átadás-átvétel” technikai részleteit szabályozta. A szerződés szövegét tanulmányozva feltűnhet, hogy az okmányt rohammunkával állíthatták össze, mivel több, logikailag összetartozó rendelkezés a szöveg más-más helyére került, illetve kevésbé fontos dolgok megelőznek lényegesebb cikkelyeket.

Az erőd átadása július 30-án nem ment zökkenőmentesen. Az események kezdetben kicsúsztak Foissac-Latour kezéből, mivel a helyőrség és a lakosok közül jó néhányan elenezték a megadást. E csoportok elsősorban nem a Köztársaság francia katonái voltak. A város zsidó közössége, amint meghallotta, hogy délben a helyőrség a malomhídon és a Citadellán keresztül kivonul a városból, azonnal értesítette a lengyel, svájci, ciszalpin és piemonti katonákat, akik elállták a kapuhoz vezető átjárót. Feszült percek következtek: mivel Latour-t már császári-királyi tisztek és katonák vették körül, félő volt, hogy kiújulnak a harcok. Ebben a pillanatban valaki a Citadellából riadót fújt. A lengyelek megtámadták a cs. kir. katonákat és heves közelharc alakult ki. Kray parancsnoki karizmáját mutatja, hogy a dulakodó tömegben, személyes fellépésével, rendet tudott teremteni. A lengyel tisztek elsősorban nem a császáriaknak kívánták a vérét ontani; Foissac-Latour gúnyos kiáltásaik közepette adta át Mantova városát és erődjét Kray Pál tábornagynak.¹⁰⁵

Mivel a helyőrség több katonája a raktárak kifosztásába kezdett, Kray Melasnak írt jelentésében felhívta felettese figyelmét arra, hogy Szuvorov sürgetései dacára július 30-án egész nap a rend helyreállításával kellett foglalkoznia.¹⁰⁶

¹⁰⁰ KA AFA 1799-7-52m. (1203. doboz).

¹⁰¹ Uo.

¹⁰² Uo.

¹⁰³ Uo.

¹⁰⁴ Uo.

¹⁰⁵ Foissac-Latour tettével örökre beírta magát a lengyel történelem negatív figurái közé. Mantova és lengyel védőinek átadását egyaránt megörökítette Marian Brandys és talán a legnépszerűbb lengyel történelmiregény-író Stefan Zeromski Hamvak című regényében, mely alapanyagul szolgált Andrzej Vajda A Légión című filmjéhez.

¹⁰⁶ KA AFA 1799-7-28. (1268. doboz). Kray jelentése Melasnak. Mantova, 1799. július 31.

A francia kormányzó teljes megalázásáról azonban nem a lengyelek, hanem a természet gondoskodott. Július 30-án éjszaka, a császári tábor nagy rémületére, nagy erejű árhullám zúdult le a Felső-tóról, elsöpörte a gátakat és az ostromműveket, elöntötte az árkokat és az ütegállásokat. Ha Foissac-Latour még legalább két napig kitart a romos erődben, vagy a Citadellában, akár heteket is nyerhetett volna Franciaország számára a fő hadszíntéren, hiszen ne feledjük: Mantova ostroma az itáliai szövetséges erők legálább egyharmadát lekötötte.

Július 31-én a lefegyverzett franciák és szövetségeseik közül mintegy 7 670 fő, két menetoszlopban, Goiton keresztül, elindult Milánó irányába. A menetet a Gyulai-gyalogezred III. zászlóalja biztosította – elsősorban az olasz parasztok támadásaitól. A szállíthatatlan betegek és sebesültek (mintegy 1200 fő), továbbá a lengyel dezertőrök a kapitulációs okmány értelmében visszamaradtak Mantovában. Foissac-Latour, továbbá öt beosztott tábornoka és több száz tisztje először Veronában nyert ideiglenes elhelyezést, majd néhány napon belül tovább indították őket Klagenfurtba.¹⁰⁷

Bécsbe, a Haditanácshoz és az Udvarhoz, Kray Pál fia és szárnysegédje, Kray Ferenc százados vitte meg a város bevételeinek hírért. A császár azonnal elrendelte, hogy a birodalom minden helyőrségénél és a kivonult csapattesteknél hálaadó szentmise, „Te Deum” tartandó Mantova bevételeinek öröme. A császári család maga is részt vett a Stephansdomban egy hálaadó misén.¹⁰⁸

Mantova romos falai közé visszatérve¹⁰⁹ Kray az erőd és a város ideiglenes katonai parancsnokául Johann Zoph báró, altábornagyot nevezte ki. Az erődben hagyott csekély létszámú helyőrséget mindössze a 14. Klebeck-gyalogezred három zászlóalja, a 43. Thurn-gyalogezred három zászlóalja és a Cavanagh-vértesezred alkotta. Később, augusztus folyamán, a veronai és a legnanói helyőrségből a Jordis- (59.), a Jellachich- (53.) és a Lattermann- (45.) gyalogezredből további 1–1 zászlóaljat vezényeltek Mantovába, de a helyőrség ezekkel a kivérzett alakulatokkal együtt sem érte el az 5 000 főt.¹¹⁰

A tüzér- és mérnöktisztek azonnal hozzáláttak a franciák által az erődben hagyott készletek felméréséhez. Reisner alezredes augusztus 2-i jelentése szerint az erődben mintegy 601 löveget találtak: 243 bronz- és 256 vaságyút, 27 tarackot és 77 mozsarat. A tüzérségi eszközök nagy része cs. kir. gyártmányú volt és még 1797-ben került a franciák kezére.¹¹¹ Az erőd lőporállománya is jelentős volt. Egy augusztus 8-án felvett részletes jegyzőkönyv szerint mintegy 73 900 font különböző fajtájú lőport tároltak az erőd különböző raktáiraiban. Az egyéb zsákmányolt lőfegyverek száma is jelentősnek mondható: az ostromlók 12 959 puskát, 70 „doppelhakent” és 1260 pisztolyt találtak Mantova raktáiraiban.

A „naturáliák” mennyisége alapján Foissac-Latour akár még hónapokig védhette vol-

¹⁰⁷ KA AFA 1799-8-113. (1206. doboz). Kray jelentése Melasnak. Casteggio, 1799. augusztus 13.

¹⁰⁸ Uo.

¹⁰⁹ KA AFA 1799-8-108. Beköstigung Ansatz. Az erőd átadása utáni hetekben két mérnökkari tiszt felmérte Mantova védműveinek és egyéb, katonai célú épületeinek állapotát. Jelentésükben az ostrom által okozott károk helyrehozatalának költségeit 82 524 guldenre becsülték.

¹¹⁰ KA AFA 1799-8-64. (1205. doboz). Az itáliai szövetséges erők hadrendje. 1799. augusztus 8.

¹¹¹ KA AFA 1799-8-27. (1205. doboz). Reisner alezredes kimutatása a mantovai lövegállományról. Mantova, 1799. augusztus 2.

na a várost. A jegyzőkönyv szerint 18 690 mérő¹¹² búza, 1500 mérő liszt, 30 mérő hagyma és jelentős mennyiségű só állt rendelkezésre az erőd négy raktárában. A hűskészletek is jelentősek voltak: mintegy 3 500 juh és szarvasmarha biztosíthatta volna Mantova védőinek ellátását. Mindezek mellett nagy mennyiségű bor, vászon, cserzett bőr és gyógyszer került az ostromlók kezére.¹¹³

Események az ostrom után. Csata Novinál

1799 augusztus elején mindkét szembenálló fél elhatározta a hadműveletek felújítását. Az Armée d'Italie kapott némi erősítést Franciaországból ráadásul új, tehetséges főparancsnokot is a 30 éves Barthélemy Joubert tábornok személyében. Joubert a genovai tengerparton egyesítette az itáliai francia erőket. A francia hadvezetés augusztus közepére támadást határozott el a meglehetősen szétszórta szövetséges erők ellen. A direktórium és Joubert azonban nem számolt a Mantovát ostromló császári-királyi hadtesttel, elképzelhetetlennek tartották, hogy az erőd ne tartson ki legalább szeptemberig.

Kray az erőd bevétele után azonnal parancsot kapott Szuvorovtól a főserghez való haladéktalan felzárkózásra.¹¹⁴ A táborszernagy azonban csak augusztus 3-án tudta útnak indítani nagyjából 20 000 főre apadt hadtestét. A késedelem oka elsősorban a csapatok rossz állapota volt. Bár maga az ostrom nem követelt túl sok áldozatot,¹¹⁵ az egészségtelen, mocsaras vidék sok katonát kiragadott a sorból. A légénységi állományból augusztusra mintegy 2000 volt távol betegség miatt. A tábornoki karból szinte hírmondó is alig maradt: St. Julien, Minkowitz, Lattermann és Morzin vezérőrnagyok betegen maradtak vissza Mantovában, pedig a csapatok előtt még óriási feladatok álltak. Kraynak alig egy hete volt, hogy a piemonti síkságon csatlakozzon a főserghez. A megindulás után már augusztus 5-én, Cremonánál pihenőt kellett tartani a maródiak miatt. A városban mintegy ezer beteget kellett hátrahagyni, az erőltetett menet pedig naponta 20 katona életébe került.¹¹⁶

Cremona után Kray kettéosztotta csapatait. Augusztus 6-án az egyik oszlop Piacenza felé, a másik 7-én Pavia felé indult. Kray a piacenzai oszloppal tartott, bár ő maga is lázas beteg volt.¹¹⁷ Az erőltetett menet (átlagosan napi 30 kilométer) végül meghozta gyümölcsét: a mantovai ostromsereg augusztus 12-én egyesült Bellegarde altábornagy hadosztályával. Szuvorov már másnap hajnalban támadásra utasította Krayt, de a táborszernagy kijelentette: csapatai nem viselnének el még egy nap erőltetett menetet az itáliai forráságban. Kray kérésére Szuvorov végül augusztus 15. hajnalára halasztotta a franciák által megszállt Novi városa elleni támadást. A szövetségesek jobbszárnyát Kray és Bellegarde erői alkották.

¹¹² 1 bécsi mérő: 61,487 liter.

¹¹³ KA AFA 1799-8-83. (1205. doboz). Jegyzőkönyv a mantovai erődben talált tüzérségi eszközökről, hadianyagokról, naturáliákról stb. Mantova, 1799. augusztus 8.

¹¹⁴ KA AFA 1799-8-41. (1205. doboz). Szuvorov parancsa Kraynak. Bosco, 1799. július 31. A parancs értelmében Kray csapatainak augusztus 12-re meg kellett érkezniük Alessandria alá.

¹¹⁵ KA AFA 1799-8-2d. (1268. doboz). Kray jelentése a hadsereg-főparancsnokságnak. Castelluchio, 1799. július 27. Az ostrom összes vesztesége halottakban császári részről mindössze 3 fő tiszt, 74 fő légénységi állományú, sebesültekben 7 fő tiszt, 228 fő légénységi állományú, eltűntekben 41 fő légénységi állományú volt. Az orosz tüzérkontingens vesztesége nem ismeretes.

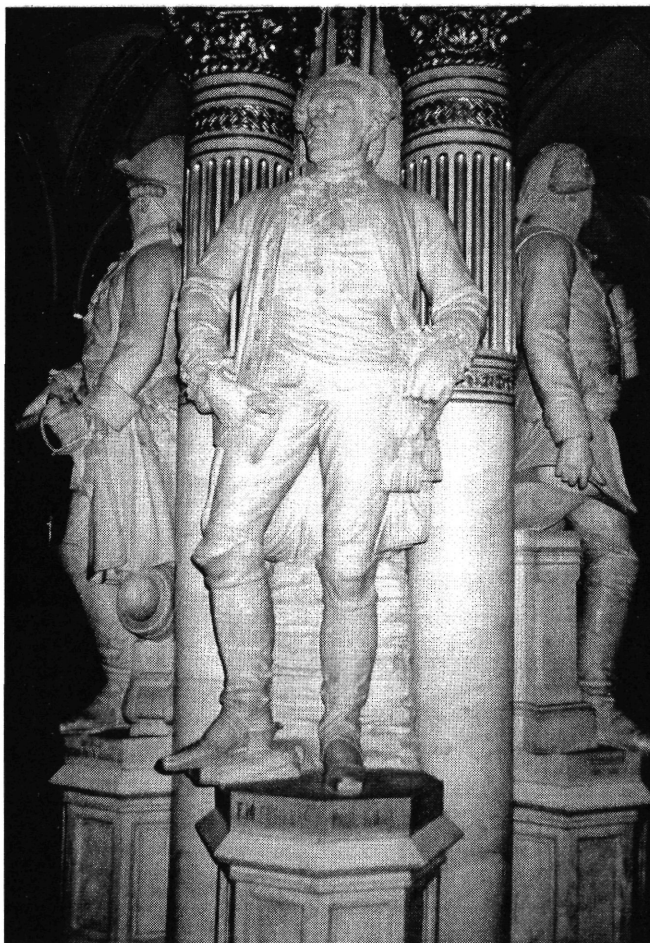
¹¹⁶ KA AFA 1799-8-89. (1205. doboz). Kray jelentése Melasnak. Cremona, 1799. augusztus 6.

¹¹⁷ Uo.

*Kray Pál síremléke a Belvárosi Plébániatemplomban
és a sírtábla felirata*

D M / PAULI LIBERI BARONIS KRAY / DE KRAYOVA ET TOPOLYA / IN EXERCITU
CAES REGIO GENERALIS / REI TORM PRAEF / ITALICI / REGII ORDINIS MILITARIS
MARIAE THERESIAE / COMMENDATORIS / UNIUS LEGIONIS PEDESTRIS COLONELLI
PROPRIETARII / SUMMIS QUOS HUNGARIA GENUIT / QUOS CETERAE TULERE CEN-
TES / HEROIBUS / PARIS VEL CERTE SURPARIS / STRENUJ FELICIS / FUGATIS
ITERUM ITERUMQUE HOSTIBUS / CAESO AD VERONAM LIGNIACUM PONTONEM
MAGNANUM / GALLICO EXERCITU / CAPTA MANTUA BRIXIA FERRARA VERONA
PISCARIA / QUI OMNIA HAEC FORTITER GESTA / UNA CONFECIT AESTAM / EXCELSI
IN UTRAQUE FORTUNA ANIMI / SUORUM DELICIAE ET ORNAMENTUM / HUN-
GARIAE DECUS / FRANCISCO II CEASARI PIO AUGUSTO / FRATRIQUE EIUS CAROLO
PROVIDO HEROI / CARUS / HIC QUO MORTALE HABEBAT DEPOSIT / MDCCCIV XIV
KAL FEBRUAR / ANNOS NATUS LXIX / NON MEMORIAE QUAM NULLA VINCET
AETAS / SED AMORIS ET PIETATIS CAUSA / HOC MONUMENTUM LUCUBRE / ET
TRIBUS FILIIS ARTIS ALUMNIS UNICUS SUPERSTES / FRANCISCUS / F F

*Kray Pál tábornagy szobra a bécsi
Heeresgeschichtliches Museum
előcsarnokában*

A novii csata ismertetése immáron túlfeszíti jelen tanulmány kereteit, de néhány szót mégis szólunk kell róla, hiszen az döntötte el az 1799. évi itáliai hadjáratot.

Joubert – szinte véletlenül – védelemre igen alkalmas állást foglalt el egy hegygerincen, bár nem számított ellenséges támadásra. A franciák biztosra vették, hogy túlerőben vannak a szövetségeseikkel szemben, ezért Szuvorov ötvenezres támadó seregének látványa valósággal sokkolta a francia tábornokokat. Az esélyeket a mantovai ostromsereg megjelenése fordította Joubert ellen.

Mindezek ellenére a novii csata kétségbeesett, hullámzó küzdelem volt, aminek ki-
menetelét nagyban befolyásolta, hogy a fiatal francia főparancsnok már a csata első órá-

jában halálos sebet kapott. Kray gyalogsága, melyre a csata eldöntése hárult, támadásra alkalmatlan terepen, szőlőkkel és házakkal szabdalt, meredek dombháton rohamozott és csak délután 5 óra sikerült megtörni a franciák ellenállását.¹¹⁸

Novi után a franciák végleg elvesztették a stratégiai kezdeményezést az itáliai hadszíntéren és ottani uralmuk jóformán csak Genovára és környékére korlátozódott. A szövetségesek azonban az itáliai végső győzelem helyett Svájc felé összpontosították erőiket. Szuworov orosz csapatai szeptemberben benyomultak a franciák által megszállt alpesi országba, de néhány győzelem után, őszre, felbomlott Ferenc császár és Pál cár szövetsége.

A háború csak 1800 tavaszán-nyarán, Bonaparte visszatérése után vett új lendületet Itáliában, ám a cs. kir. erők kezdeti sikerei után 1800. június 14-én Melas a marengói mezőn elvesztett egy már megnyert csatát. A München melletti Hohenlindennél (1799. december 3.) elszenvedett döntő vereség aztán megpecsételte a második koalíció sorsát: a birodalom és a Francia Köztársaság 1801. február 9-én Lunéville-ben békét kötött. Szuworov, Kray és Melas itáliai sikerei semmivé foszlottak a békekötés nyomán, visszaálltak a campoformioi határok, így 1801 márciusában Mantova városa és erődje egyetlen puskalövés nélkül újra a franciák kezére került.

Összegzés

A forradalmi, avagy „francia” háborúk időszakában a várostrom és -védelem, illetve az állandó erődítésekkel kapcsolatos hadi tevékenységek némileg háttérbe szorultak. Míg a megelőző, ún. „pozíciókereső” hadművészeti periódusban gyakran egy-egy erőd megszerzése, vagy sikertelen ostroma egyben véget is vetett a háborúnak (pl. a Rajna-menti Philipsburg elfoglalása az 1734-es lengyel örökösödési háborúban), addig a Guibert által kitalált és Napóleon által tökélyre vitt stratégia alkalmazásával a hadvezérek ritkán fecsérelték idejüket hosszadalmas és kétes kimenetelű ostromokra. A fő cél immáron az elenség főserégének megsemmisítése volt széttagoltan végrehajtott villámgyors menetekkel, majd az erők összpontosításával.

Az 1799-es itáliai hadjárat során, bár Szuworov maga inkább a gyors döntéseket kereső hadvezérek közé tartozott, mégis számos ostromra került sor. A császáriak azonban nem csupán valamiféle megátalkodott konzervativizmus okán erőltették Mantova és a többi erőd azonnali bevételét. Az orosz, vagy akár a csatatéren általában remekül manőverező francia tüzérséggel összehasonlítva, ostromtüzérség tekintetében a császári-királyi erők támaszkodhattak a legkiválóbb szakemberekre és technikai háttérre, ami jelentősen megkönnyítette e bonyolult feladatok végrehajtását.

Az általában a korszak legjobb tüzérségi iskolájában, a bécsi Bombázkaron végzett, képzett tüzértisztek és a Mérnökkar műszaki tisztjei, továbbá a rendelkezésre álló löveganyag révén a megerősített helyek ostroma viszonylag gyorsan véget ért. A szövetséges seregek 1799 tavaszán-nyarán, az alábbi ostromokat folytatták az itáliai hadszíntéren:

¹¹⁸ *Duffy*, 135–143. o.

<i>Hely</i>	<i>Ostromlók és ostromlottak aránya</i>	<i>Időtartam (nap)</i> ¹¹⁹	<i>Leadott lövések/bombavetések száma</i>
Peschiera	kb. 5×	2 (1799. május 5–6.)	501
Pizzighettone	kb. 5×	6 (1799. május 6–11.)	–
Torino (citadella)	kb. 2×	12 (1799. június 10–21.)	–
Alessandria	kb. 3×	31 (1799. jún. 21 – júl. 21.)	41 154
Mantova	kb. 3×	26 (1799. július 5–30.)	14 272
Tortona	kb. 5-6×	18 (1799. augusztus 5–22.)	–

Amint az a táblázatból kitűnik, a hadjárat során Alessandria és Mantova ostroma készítette a legnagyobb erőkifejtésre a szövetséges csapatokat.¹²⁰ Ám amíg Alessandria parancsnoka, az eltökélt Gardanne dandártábornok a vártnál jóval szívósabb ellenállást mutatott, addig Foissac-Latour Mantovában, óriási csalódást okozva, az első ágyúlövés eldördülésétől számítva alig 3 és fél hét után kapitulált. Az összehasonlítás Mantova első ostromával és cs. kir. parancsnoka, Canto D'Yrles altábornagy teljesítményével kézenfekvő. Hasonló erőviszonyok mellett 1796 júliusában Bonaparte két hét alatt jöttányit sem jutott közelebb Mantova bevételéhez.

A már említett objektív okok mellett figyelemre méltó morális különbségeket is felfedezhetünk. Jomini szerint: „Foissac-Latour, tipikus mérnökkari tiszt lévén, feltétlenül hitt a szabályokban, amelyek megkérdőjelezhetetlenek az elméletben, de gyakran mondanak csődöt a valódi háború során. Meg volt győződve arról is, hogy egy igazi ostrom ugyanolyan szabályszerűséggel zajlik a valóságban, mint a szakkönyvek lapjain, ám elhanyagolta a véletlen tényezők és a csapatok moráljának szerepét. Ezért arra a következtetésre jutott, hogy egy erődítmény védhetetlen, mihelyst rés támad valamelyik fő védművön.”¹²¹ Foissac-Latour azonban nem csak doktrinárságával járult hozzá Mantova korai elvesztéséhez: nyilvánvaló harácsolásával és zsoldjuk visszatartásával hamar eljárt szította katonái bizalmát is.¹²²

¹¹⁹ Az ostromok tényleges kezdetét általában a futóárkok ásásának megkezdésétől szokták számítani. Mantova ostroma ez alól kivételt képez, mivel Kray csapatainak az erőd előtti kiterjedt sáncrendszeret is be kellett venniük.

¹²⁰ A legnagyobb hadmérnöki teljesítményt nem a „nagy” ostromok igényelték, hanem a távoli Tortona erődítményének bevétele a liguri Appenineken. Az erőd egy 100 méter magas csupasz, meredek magaslatra épült. A köves vidéken a párhuzamok ásása és az ütegállások kialakítása emberfeletti erőfeszítést követelt és az ostrom már-már kudarcba fulladt. Végül a helyőrség a novii vereség hírére adta meg magát.

¹²¹ Jomini, 35. o.

¹²² Foissac-Latour 1800 nyarán még Klagenfurtban tartózkodott, amikor egyik beosztottja, Barton tábornok azt állította, hogy egykori felettese 1,8 millió frankért eladta Mantovát az ellenségnek. Barton vádja nyomán 1800 júliusában, Torinóban, hadbírószági eljárást indítottak Latour ellen. Bonaparte tábornok azonban, a marengói hadjáratból visszatérve, önkényesen felfüggesztette a pert, és intézkedett, hogy Latour-t elbocsássák a hadseregből. Foissac-Latour még ugyanebben az évben visszatért Franciaországba, de az árulás vádját már

Ami az ostromlók tevékenységét illeti, mi sem bizonyítja jobban sikeres működésüket, mint azok az elismerések, amelyekben az ostromot vezénylő parancsnokok részesültek. 1799 decemberében elsősorban Mantova bevételénél nyújtott teljesítményért Danno alezredes a mérnökkarból, illetve Reisner ezredes a tüzérségtől egyaránt elnyerte a Katonai Mária Terézia Rend valamelyik fokozatát.¹²³

Kray Pál táborszernagy szerepét Mantova gyors bevételében nem lehet eléggé kihangsúlyozni. Határozottan és eredményesen hangolta össze az ostromműveleteket, nagyszerűen kihasználva az ellenség hibáit. A szerencse is mellé állt, hiszen Foissac-Latour elképzelése a Pradella-kapu előtti futóárkok és ütegállások elárasztásáról tulajdonképpen helyesnek bizonyult, csak a francia parancsnok nem várta meg a gátrobbantás eredményét. Kray teljesítményének elismerése végül a topolyai kamarauradalom lett, mivel a táborszernagy a Mária-Terézia Rend nagykeresztje helyett – valóra váltva régebbi tervét – inkább birtokadományért folyamodott.¹²⁴ A novii csata másnapján pedig szintén régi kívánsága vált valóra: kézhez vehette a császári pátenst ezredtulajdonosi kinevezéséről a 34. (volt Esterházy-) gyalogezrednél. Kray a hadjárat következő évében már a hadsereg egyik legmagasabb beosztását kapta meg: 1800 tavaszán Károly főherceget váltotta a cs. kir. németországi hadsereg élén. Az az év azonban sem neki, sem Ferenc császár többi hadvezérének nem hozott szerencsét.

soha sem tudta letörölni magáról. Bonaparte viszont önkényes eljárásával igyekezett ezt a Franciaország számára kényelmetlen és szégyenteljes ügyet minél hamarabb lezárni. Ráadásul Foissac-Latournak akár még részben igaza is lehetett, ha a haditörvényszék előtti védekezésében Mantova gyors elestét az erődtmény 1797 és 1799 közötti elhanyagolásával és a védművek elhibázott fejlesztésével indokolja. Ezek a mulasztások és hibák pedig felvethették volna az akkor már Első Konzul felelőségét is...

¹²³ *Hirtenfeld, Jaromir*: Der Militär-Maria-Theresien-Orden und seine Mitglieder. Bécs, 1857. II. 561–562. o., ill. III. 1158–1159. o. Joseph Danno alezredes (később altábormagy, 1815 és 1816 között Buda várparancsnoka) lovagkeresztet kapott, Anton Reisner ezredes (pályafutásának végén szintén altábormagy) a parancsnoki keresztet nyerte el.

¹²⁴ *Zachar*, 199. o.

1. MELLÉKLET

A mantovai ostromsereg hadrendje, 1799. július 10.*

Dandár	Alakulat	Zászlóalj	Gyalogos-század	Gránátos-század	Lovas-század
Elsnitz vezér- őrnagy	Ogulini hőr. gye.**	2			
	1. Bánáti hőr. gye.	1			
	Jordis sgye. (59.)	2			
	Jellachich sgye. (53.)	2			
	Vukassovich sgye. (48.)	2			
	Kavanagh ve.				6
Lattermann vezérőrnagy	Thurn sgye. (43.)	2		2	
	Klebeck sgye. (14.)	3			
	Kheul sgye. (10.)	2			
St. Julien vezérőrnagy	Terzy sgye. (16.)	2		2	
	Deutschmeister sgye. (4.)	3			
	Gyulai sgye. (32.)	1			
	D'Aspre-vadászok		4		
	Tiroli lövészek		5		
Morzin vezér- őrnagy	Schröder sgye. (7.)	1			
	Reisky sgye. (13.)	3			
	Nádasdy sgye. (39.)	3			
	Mitrowsky sgye. (40.)	3			
Minkovitz vezérőrnagy	Lattermann sgye. (45.)	3			
	Am Ende k. zlj.	1			
	Szluini hőr. gye.	1			
	2. Bánáti hőr. gye.	1			
	Összesen***	39	9	4	6

Különleges Csapatok („Extra Corps”)

Csapattest	Tisztek (fő)	Legénységi állományúak (fő)
Vezérkar	n. a.	–
Hadmérnöki kar	5	19
Aknász		30
Árkász		62
Utász	3	348
Császári-királyi tüzérség	18	649
Orosz tüzérség	7	274

* A hadrendet az ostromnapló tartalmazza: KAV AFA 1799-8-3a., 1203. doboz.

** A hadrendben található rövidítések a következők: hőr. gye.: határőr gyalogezred; k. zlj.: könnyű zászlóalj; sgye.: sorgyalogezred; ve.: vérteszred.

*** Joseph Stutterheim szerint a mantovai ostromsereg összlétszáma – a különleges csapatokkal együtt – 1799. július 10. körül 29 043 fő volt (Stutterheim, III./31.)

2. MELLÉKLET

*Kimutatás a Mantova ostroma során felhasznált különféle lőszerfajtákról**

1799. július	Lőszerfajta																
	3	6	12	16	18	24	3	6	12	18	24	7	10	7	30	60	
	fontos ágyúgolyó						fontos kartács					fontos tarackgránát		fontos sörétszelelence		fontos bomba	
	lövés											vetés					
10.	168	341	677	–	–	–	48	60	8	–	–	32	398	2	–	–	
11.	–	–	3	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
15.	–	160	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
16.	–	41	40	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	
24.	–	–	682	113	3152	735	–	–	5	45	8	–	374	–	755	70	
25.	–	4	578	38	1594	720	–	–	10	–	–	–	111	–	376	–	
26.	–	–	211	–	1186	810	–	–	4	–	–	–	241	–	268	204	
Össz.	168	546	2191	151	5932	2265	48	60	27	45	8	32	1124	2	1399	274	
Mindösszesen 14 272 lövés és bombavetés																	

* Kray jelentése Melasnak. Casteggio, 1799. augusztus 10. Melléklet. KAV AFA 1799-8-113., 1206. doboz.

Balázs Lázár

THE RECAPTURE OF MANTUA DURING THE 2ND WAR OF THE COALITION, 5-30 JULY 1799

Summary

The present study aims at introducing a forgotten siege and a forgotten Hungarian commander. In July 1799, subsequent to a few months of blockade, Field Marshal Pál Kray, one of the most successful generals of the Imperial-Royal army during the wars against the revolutionary France, took the city and fortress of Mantua, considered as the key to Northern Italy, in 26 days. Earlier, the French captured Mantua after more than half a year of blockade. With this action Kray contributed significantly to the success of the Italian campaign of the Austrian and Russian allies in 1799, and reached the peak of his military career.

The prompt conclusion of the siege meant that Suvorov could reckon on repelling the imminent French counterattack with the help of Kray's 20 000 troops, and the allies indeed inflicted a heavy defeat on the French at Novi on 15 August 1799.

Besides the outstanding commanding and organising abilities of Kray, the unexpectedly quick success of the siege depended on two other factors: the excellent activity of the Imperial Royal artillery and engineers on the one hand, and the failure of General Foissac-Latour as the commander of the fortress on the other hand. The latter is a good example of somebody being highly qualified in theory, but due to his inability to motivate his troops, being unfit for commanding.

The significance of the second siege of Mantua, however, faded soon, together with other successes of the allies, as a result of the victories of Napoleon and Moreau in Italy and Germany in the following year. Subsequent to the Peace of Luneville, Mantua was regained by the French without a single blow.

Balázs Lázár

LA REPRISE DE MANTOUE AU COURS DE LA DEUXIÈME GUERRE DE COALITION, 5-30 JUILLET 1799

Résumée

L'objectif de la présente étude est d'évoquer un siège et un général hongrois oubliés. Originaire de Késmárk, Pál Kray fut l'un des généraux les plus efficaces de l'armée impériale et royale qui, après avoir encerclé la ville de Mantoue durant quelques mois, prit en 26 jours la ville et la citadelle en juillet 1799, considérées comme les clés du Nord de l'Italie. Il s'agit de la ville dont les Français n'avaient auparavant réussi à s'emparer qu'à l'issue d'un blocus de plus de six mois. Kray atteignit alors le sommet de sa carrière et contribua considérablement au succès de la campagne de 1799 des troupes alliées austro-russes.

En raison de la conclusion rapide du siège, Suvorov put compter sur les 20 mille soldats de Kray pour repousser la contre-offensive française imminente. A l'aide de ceux-ci, les Français subirent une défaite décisive à Novi le 15 août 1799.

Le succès du siège, conclu avec une rapidité inattendue, tenait essentiellement à deux facteurs (outre le travail formidable de commandant et d'organisation de Kray): l'efficacité de l'artillerie et des corps du génie impériaux et royaux d'une part et l'incompétence du général de division Foissac-Latour, commandant de Mantoue d'autre part. Son exemple montre qu'on a beau disposer des connaissances théoriques supérieures, si on ne réussit pas à motiver ses soldats, on sera voué à l'échec comme général.

Cependant le succès du deuxième siège de Mantoue fut de courte durée, puisque l'année suivante, les victoires de Bonaparte et de Moreau ont anéanti celles des alliés: à l'issue de la paix de Lunéville, la ville de Mantoue passa aux mains des Français sans le moindre coup de feu.

Balázs Lázár

IE RÜCKEROBERUNG VON MANTUA ZUR ZEIT DES ZWEITEN KOALITIONSKRIEGES, 5. JULI – 30. JULI 1799

Resümee

Ziel der vorliegenden Studie ist es, die Erinnerung an eine vergessene Belagerung und an einen vergessenen ungarischen Feldherrn aufleben zu lassen. Einer der erfolgreichsten kaiserlich-königlichen Feldherrn der gegen das revolutionäre Frankreich geführten Kriege war der in Késmárk geborene Feldzeugmeister Pál Kray, der nach einer Umlagerung von einigen Monaten die Stadt und die Festung von Mantua, das als Schlüssel Norditaliens galt, im Juli 1799 innerhalb von nur 26 Tagen einnahm. Die Franzosen hatten die Stadt früher nur nach einer Blockade von einem halben Jahr einnehmen können. Kray konnte mit dieser militärischen Tat den Höhepunkt seiner Karriere verbuchen und in bedeutendem Maße zum erfolgreichen Italienfeldzug der österreichisch-russischen verbündeten Truppen im Jahre 1799 beitragen.

Die rasche Beendigung der Belagerung bedeutete, dass Suworow bei der Abwehr des heranahenden französischen Gegenangriffs auf die 20 Tausend Soldaten von Kray hatte zählen können, mit deren Hilfe die Verbündeten am 15. August 1799 bei Novi den Franzosen eine endgültige Niederlage bescherten sollten.

Der unerwartet schnelle Erfolg der Belagerung war – neben der hervorragenden befehlshaberischen und organisatorischen Arbeit von Kray – grundsätzlich zwei Faktoren zu verdanken: einerseits der brillanten Leistung der kaiserlich-königlichen Artillerie und der technischen Truppen, andererseits der Tatsache, dass der Kommandant von Mantua, Divisionsgeneral Foissac-Latour, als Befehlshaber ungeeignet war. Letzterer Punkt ist ein gutes Beispiel dafür, dass jemand, der die höchste theoretische Qualifikation besitzt, seine Soldaten aber nicht anfeuern und motivieren kann, als Feldherr ein Fiasko erleiden wird.

Die Bedeutung der zweiten Belagerung von Mantua wurde jedoch bald in den Hintergrund gerückt, da die Erfolge der Verbündeten im darauf folgenden Jahr durch die Siege von Bonaparte und Moreau in Italien und Deutschland zunichte gemacht wurden. Die Stadt Mantua kam nach dem Frieden von Luneville ohne einen einzigen Schuss in den Besitz der Franzosen zurück.

Балаж Лазар

ОБРАТНЫЙ ЗАХВАТ МАНТУИ В ПЕРИОД ВТОРОЙ КОАЛИЦИОННОЙ ВОЙНЫ, 5-30 ИЮЛЯ 1799 ГОДА

Резюме

Цель настоящей работы – почтить память событий одной канувшей в лету осады и одного позабытого венгерского полководца. Один из наиболее успешных полководцев кайзеровско-королевской армии, участвовавший в войнах против революционной Франции, родившийся в Кешмарке фельдмаршал Край Пал после нескольких месяцев осады 26 июля 1799

года занял город-крепость Мантуя, считавшуюся ключом Северной Италии. Ту самую Мантую, которую французам удалось взять лишь после более чем полугодовой осады. Тем самым Край достиг вершины своей карьеры и значительно содействовал успеху военного похода союзных войск в Италию в 1799 году.

Быстрое завершение осады означало, что при отражении приближавшегося французского контрнаступления Суворов мог рассчитывать на 20 тысяч солдат Края, с помощью которых союзники 15 августа 1799 года у населенного пункта Новый нанесли решающий удар по французам.

Неожиданно быстрый успех осады помимо великолепной командно-организаторской работы Края зависел от двух факторов, а именно: во-первых, от великолепной слаженности действий кайзеровско-королевской артиллерии и инженерных войск и, во-вторых, от командирской негодности командира Мантуи генерала дивизии Фоассак-Латура. Этот последний показал убедительный пример того, что несмотря на свою самую высокую теоретическую профессиональную подготовку он был не в состоянии воодушевить и повести за собой солдат, в результате чего потерпел поражение.

Однако значение второй осады Мантуи быстро поблекло после того, как в Италии и Германии в последующие годы были одержаны победы Бонапарта и Моро: город Мантуя после заключения мира в Люневиле без единого выстрела перешел в руки французам.

Von der Revolution zur Reaktion

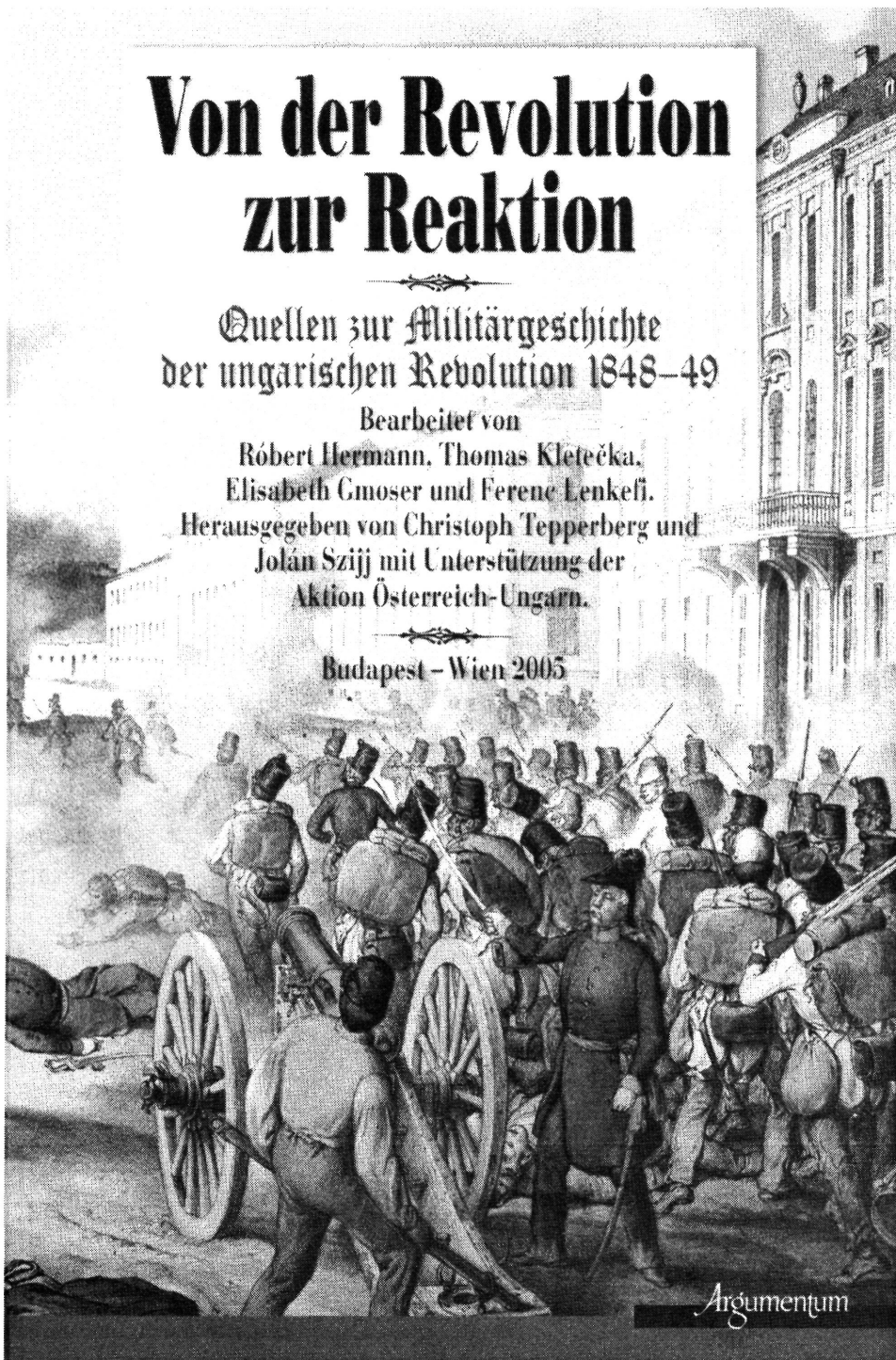
Quellen zur Militärgeschichte
der ungarischen Revolution 1848–49

Bearbeitet von

Róbert Hermann, Thomas Kleťečka,
Elisabeth Gmoser und Ferenc Lenkefi.

Herausgegeben von Christoph Tepperberg und
Jolán Szijj mit Unterstützung der
Aktion Österreich-Ungarn.

Budapest – Wien 2005

Argumentum